

Tilastokeskus

Tekijä	Päiväys	N:o
Alue tilastotyöryhmä	31.12.1979	56

ALUEELLISTEN TIETOJEN TARVE JA SEN HOITAMINEN

Alueellisten tietojen tarve ja sen hoitaminen

Sisällysluettelo	Sivu
1. Johdanto	1
2. Tietotuotannon ja suunnittelun riippuvuus	1
3. Yhteiskuntasuunnittelun rakenne ja nykytila	2
3.1. Yleistä	2
3.2. Valtakunnan taso	3
3.3. Väliportaan taso	4
3.4. Kuntatason suunnittelu	5
4. Yhteiskuntasuunnittelun tietotarve	7
4.1. Tiedon tuotantomenetelmät ja suunnittelu	7
4.2. Tietotarve tilastoryhmittäin ja suunnittelu- muodottain	9
4.3. Aluejaot	12
4.3.1. Kuntapohjaiset aluejaot	12
4.3.2. Koordinaattipohjaiset aluejaot	13
4.3.3. Aluejakojen tarkistaminen	14
5. Tietojärjestelmien kehittämishankkeet	15
5.1. Seutukaavoituksen tietojärjestelmät	15
5.2. Lääninhallitusten tilastointia käsittelevä toimikunta	16
5.3. Yhteiskuntasuunnittelua palveleva tietojärjestelmän kehittämishanke	16
5.4. Kuntien tietojärjestelmät	17
5.5. Valtioneuvoston kanslian tutkimus aluepoliittisen suunnittelun tietojenkäsittelyn kehittämisestä	18
6. Aluetilastojen kehittämisen yleiset suuntaviivat	20
6.1. Laitteet, ohjelmistot, tekniset apuvälineet	21
6.2. Tilastotuotannon organisaatio ja henkilöresurssit	22
6.3. Aluetilastojen tietosisällön kehittäminen	24

6.3.1.	Kehitettävien aluetilastojen tärkeysjärjestys	25
	- Väestö- ja asuntolaskenta	26
	- Valtion taloutta koskevan aluetilastoinnin kehittäminen	29
	- Muut aluetilastot	31
6.3.2.	Aluetilastoinnin kehittämiseen liittyvät hankkeet Tilastokeskuksessa	33
6.4.	Hyväksikäytön kehittäminen	35
6.4.1.	Julkaisumuotoinen tiedonvälitys	35
6.4.2.	Muut palvelumuodot	37
7.	Yhteistyömuodot	40
8.	Yhteenvedo ja suositukset	41

Liite (erillinen):

Aluetilastokartoitus vuodelta 1978	1
- Kartoituksen tausta	1
- Kartoituksen sisältö	2
- Tilastoissa käytössä olevat aluejaot	3
- Tuotantotapa	3
- Alueellistamista rajoittavat tekijät	4
Aluetilastokartoitus	

Tilastokeskukselle

Tilastokeskus asetti 3. helmikuuta 1978 työryhmän selvittämään alueellisiin tietoihin kohdistuvaa tiedon tarvetta ja sen hoitamista. Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 31.12.1978 mennessä. Työryhmän työn määräaika pidennettiin kuitenkin siten, että työn tuli olla valmis vuoden 1979 loppuun mennessä.

Työryhmän puheenjohtajaksi määrättiin suunnittelija Olavi Rintala, jäseniksi apulaisosastopäällikkö Pertti Marjomaa ja toimistopäällikkö Heikki Salmi, sekä sihteeriksi yliaktuaari Paula Tiihonen.

Tilastokeskuksen ulkopuolisina edustajina työryhmässä ovat toimineet suunnittelija Mauri Lehmusto Valtioneuvoston kanslian suunnitteluosastolta, ylitarkastaja Jurkka Linna Sisäasiainministeriöstä, suunnittelija Aarno Laaksonen Sosiaali- ja terveysministeriöstä, suunnittelupäällikkö Leena Meisalo Suomen kunnallisliitosta ja tilastosihteerit Martti Kallio Suomen kaupunkiliitosta ja tutkimuspäällikkö Timo Sinisalo Seutus suunnittelun keskusliitosta.

Työryhmän kokoonpanoa muutettiin siten, että työryhmän sihteeriksi määrättiin 1.1.1979 lähtien yliaktuaari Helena Särkka ja edelleen 1.4.1979 lähtien vs. yliaktuaari Eero Koljonen.

Saatuaan työnsä valmiiksi, ryhmä luovuttaa raporttinsa Tilastokeskukselle.

1. JOHDANTO

Alueellisten tietojen tarve yhteiskunnassa on viime vuosina lisääntynyt voimakkaasti. Tähän on paljolti syynä alue- ja yhdyskuntasuunnittelun lakisääteistyminen sekä aluepoliittisten tehtävien ja toimeenpanovallan siirtyminen enenevässä määrin väliportaant- ja kunnallishallinnon tasolle. Yhteiskuntapolitiikan painopistealueita ovat olleet 1970-luvulla opetustoimi, sosiaali- ja terveydenhuolto sekä aluepolitiikka.

Koska alue- ja yhteiskuntapolitiikan painopistealueiden tulisi määrätä myös tilastotoimen suuntaviivat, se edellyttää alueellisen tarkastelukulman korostumista tilastotoimessa. Valtion tilastotoimen kehittämisohjelmassa vuosille 80 - 84 tulisi erityisesti ottaa huomioon aluepolitiikan korostunut merkitys ja sen myötä painottaa aluetilastojen kehittämistä tilastotoimen osana.

Työryhmän tehtävänä on selvittää alueellisten tietojen tarvetta ja sen hoitamista erityisesti yhteiskuntapoliittisen suunnittelun osalta. Selvityksessä tuli osoittaa kehitettävien aluetilastojen tärkeysjärjestys, kiireellisyys ja toteuttamismahdollisuudet. Lisäksi selvityksen tuli sisältää esitys pysyvistä yhteistyömuodoista alueellisten tietojen tuottajien ja käyttäjien kesken. Tarkastelun painopiste on tässä selvityksessä yhteiskuntapoliittisen suunnittelun tarvitsemissa tiedoissa. Kehitettävien aluetilastojen kiireellisyyttä, tärkeyttä ja toteuttamismahdollisuuksia ei ole yksityiskohtaisesti ennätetty käsitellä ongelmakokonaisuuden laajuuden ja käytettävissä olevan ajan niukkuuden vuoksi.

70-luvulla tapahtuneita uudistuksia

- Keskiasteen koulutus
- Peruskoulu (laki koulujärjestelmien perusteesta)
- Kansanterveystyön käynnistyminen
- Laki lasten päivähoidosta
- Uusi kunnallislaki
- Työllistämislaki (1972)
- VNK:n alueellisen kehittämiseen tähtäävä lain-säädäntö

80-luvulla tulevat keskeisiksi

- järjestelmän tarkoituksenmukaisuuden ja toimivuuden testaaminen, keventäminen ja syventäminen.

2. TIETOTUOTANNON JA SUUNNITTELUN RIIPPUVUUS

Suunnittelussa tarvittavien tietojen tuottaminen voidaan nähdä kiinteästi suunnitteluun liittyvänä osajärjestelmänä. Muita osajärjestelmiä ovat tavoittaneet ja menetelmät. Suunnittelun tavoitteet ja menetelmät vaikuttavat käytettävään tietopohjaan, mutta riippuvuussuhde on myös osittain päinvastainen. Silloin kun tietojen tuottaminen on hidasta, kallista ja suuritöistä, muodostaa käytettävissä oleva tietopohja rajat suunnittelulle.

Suunnittelun tarvitsema tietopohja on siis eräs keskeisimpiä perustekijöitä, mutta siihen liittyvää tutkimustyötä on toistaiseksi suoritettu varsin vähän. Tietopohjan merkitys on kuitenkin viime aikoina tiedostettu ja tällä hetkellä on vireillä eri puolilla julkista hallintoa lukuisia suunnittelun tietojärjestelmiin liittyviä kehittämissuunnitelmia. Näitä hankkeita on esitelty tarkemmin jäljempänä.

Nykyisen tietopohjan puutteellisuus on heijastunut suunnitteluun seuraavilla tavoilla:

- Koska tietojen käyttäjät ovat itse joutuneet hankkimaan puuttuvia tietoja, olemassa olevia henkilö yms. resursseja ei voida käyttää varsinaiseen suunnittelu-työhön täysimääräisesti
- Tietotuotannon osittainen siirtyminen käyttäjien tehtäväksi on heikentynyt valtion tilastotoimen koordinoitumahdollisuuksia ja aiheuttanut osittain tarpeetontakin päällekkäisyyttä tietojen keruussa, käsittelyssä ja käyttöönsaattamisessa.
- Tietopohjan puutteellisuus on rajoittanut suunnittelussa käytettävien menetelmien valintaa ja siten heijastunut suunnitelmien tasoon.
- Koordinoinnin puuttumisesta johtuvat tietojen vertailtavuuden vaikeus heikentää suunnitelmien käyttökelpoisuutta päätöksenteon apuvälineenä

3. YHTEISKUNTASUUNNITTELUN RAKENNE JA NYKYTILA

3.1. YLEISTÄ

Yhteiskuntasuunnittelun rakenteen pääpiirteittäinen tunteminen on edellytyksenä arvioitaessa suunnittelujärjestelmien tietotarvetta. Seuraavassa pyritään antamaan suppea yleiskuvaus yhteiskuntasuunnittelun rakenteesta ja nykytilasta.

Tässä tutkimuksessa rajoitutaan tarkastelemaan valtion, kuntien ja kuntainliittojen toimesta tapahtuvaa suunnittelua, joka kohdistuu valtakunnan eri alueisiin.

Yhteiskuntasuunnittelu voidaan ryhmitellä useiden kriteerien mukaan. Yhtenä kriteerinä voidaan käyttää suunnittelualueen laajuutta. Tällöin voidaan erottaa toisistaan yhteensovittava suunnittelu ja sektorisuunnittelu. Yhteensovittavan suunnittelun tehtävänä on koordinoita sektorisuunnitelmia keskenään, mutta siihen liittyy myös yleinen päämäärien ja tavoitteiden asettelu. Esimerkkinä yhteensovittavasta suunnittelusta ovat varainkäytön suunnittelu, maankäytön suunnittelu ja yleinen yhteiskuntapoliittinen suunnittelu. Sektorisuunnittelu pohjautuu tavallisesti johonkin erityislainsäädäntöön eikä sen puitteissa tapahdu yleensä eri sektoreiden keskinäistä yhteensovittamista.

Toisena suunnittelun ryhmittelyssä käytettävänä kriteerinä voidaan käyttää sitä, millä hallintotasolla suunnittelua suoritetaan. Suunnittelu voi tällöin olla luonteeltaan joko yhteensovittavaa tai sektorikohtaista. Suunnittelua tapahtuu kunta-

tasolla, väliportaantasolla ja valtakunnantasolla. Monitasosuunnittelun periaatteiden mukaisesti yhteydenpito valtakunnan-, väliportaan- ja paikallistason välillä tulisi olla tiivistä ja molemminpuolista.

Parhaiten tämä monitasosuunnittelun periaate on toteutunut valtakunnallisissa sektorisuunnitelmissa, kuten esim. kansanterveystyön suunnitelmissa.

3.2. VALTAKUNNAN TASO

Yhteiskuntapoliittisen suunnittelun suuntaamisen ja yhteensovittamisen kannalta keskeisimmät valtakunnantason organisaatiot ovat valtiovarainministeriö, valtioneuvoston kanslia ja sisäasiainministeriö. Valtakunnantasoista, sektorikohtaista suunnittelua suoritetaan kunkin ministeriön omalla hallinnonalalla niiden omista lähtökohdista. Hallinnonalakohtaisesta suunnittelusta huolehtii väliportaanhallinnossa asianomainen ministeriö mahdollisine piiriviranomaisineen. Väliportaanhallinnossa eri hallinnonalojen suunnittelua yhteensovitetään läänien alueellisessa kehittämissuunnittelutyössä. Seutukaavoitus yhteensovittaa suunnitelmia maankäytön osalta.

Valtiovarainministeriö vastaa yleensä talouspoliittisesta suunnittelusta ja erityisesti valtiotalouden pitkän ja keskipitkän aikavälin toiminta- ja taloussuunnittelusta sekä vuosittaisen tulo- ja menoarvioesityksen laadinnasta. Ministeriön suunnittelu painottuu toimeenpanevaan suunnitteluun, joka on luonteeltaan julkisen sektorin taloudellisten voimavarojen käytön suunnittelua. Taloudellisen suunnittelukeskuksen siirtyminen valtiovarainministeriöön on parantunut periaatteessa ministeriön mahdollisuuksia pitkän aikavälin talouspoliittiseen suunnitteluun. Käytännössä valtiovarainministeriö on ennen muuta tulo- ja menoarvioesityksen laatijana eri hallinnonalojen toimeenpanon osalta käytettävissä olevien resurssien todellinen yhteensovittaja.

Valtioneuvoston kanslian suunnitteluosasto suorittaa alue- ja muun yhteiskuntapoliittisen suunnittelun yhteensovittamista ja suuntaamista, tavoitteiden asettelua ja vaihtoehtoisten toimenpiteiden laatimista sekä tätä tarkoitusta palvelevaa tutkimus- ja selvitystyötä. Suunnittelutyö kohdistuu ennen muuta aluepoliittisten päämäärien ja toimintalinjojen täsmentämiseen keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Suunnittelun tuloksia hyödynnetään sekä aluepoliittisen lainsäädännön valmistelussa että hallinnonalojen toimeenpanoon kytkeytyvässä suunnittelussa. Valtioneuvoston kanslia laatii valtakunnan alueellista kehittämissuunnitelmaa koskevat ehdotukset, jotka pohjautuvat läänien (LAKS) ja ministeriöiden alueellisiin kehittämissuunnitelmiin (MAKS).

Valtakunnallisen alueellisen kehittämissuunnitelman tulee asetuksen (756/75) mukaan sisältää lääneittäiset väestö- ja työpaikkasuunnitteet, yhdyskuntarakenne- ja muut aluepoliittiset kehittämistavoitteet sekä näitä koskevat toimenpide-ehdo-

tukset. Suunnitelma voidaan vahvistaa kokonaisuutena tai osina. Koko alueellisen kehittämissuunnittelun tietotarve voidaan periaatteessa johtaa näistä tehtävistä kaikilla aluepoliittisen suunnittelun tasoilla. Tämän suuntaista tietojärjestelmien kehittämistyötä valtioneuvoston kansliassa onkin viime aikoina tehty.

Alueellisen kehittämissuunnittelun sisältö tulee 1980-luvulla aluepoliittisen lainsäädännön uudistamisen myötä kehittymään ja monipuolistumaan, mistä syystä täsmällisten tietotarpeiden määrittely on tällä hetkellä vaikeaa. Suunnittelun tietotarpeen jatkuvaan täsmentämiseen on siis ilmeistä tarvetta. Ensimmäisen suunnittelukierroksen tuomat kokemukset voitaneen tästä syystä hyödyntää nopeimmin aluepoliittisen tietojärjestelmän välittömään kehittämiseen yhteistyössä Tilastokeskuksen ja valtioneuvoston kanslian kanssa.

Sisäasiainministeriö ohjaa ja valvoo yleisviranomaisena lääninsuunnittelua ja kuntasuunnittelua sekä erityisesti alueiden käyttöä ja ympäristönsuojeluun liittyvää yhteensovittavaa suunnittelua. Erityisesti seutukaavoitukseen liittyen sisäasiainministeriö on kehittänyt valtakunnallista alueiden käytön suunnittelua (VAS). Tämän suunnittelun tavoitteena on tilankäytön yhtenäisen tarkastelukehikon luominen, suunta- viivojen antaminen alemmanasteiselle maankäytön suunnittelulle sekä valtakunnallisen aluerakenteen osoittaminen. Kehittämissyö etenee vaiheittain siten, että aluksi selvitetään valtakunnallisesti merkittävät sijoitussuunnitelmat ja -hankkeet sekä rannikkoalueiden maankäytön ristiriidat.

3.3. VÄLIPORTAAN TASO

Väliportaan tasolla harjoitetaan sekä sektorisuunnittelua että yhteensovittavaa suunnittelua. Tärkeimmät sektorisuunnittelua suorittavat viranomaiset ovat valtion erilliset piiri- hallintoviranomaiset ja eräät kuntainliitot. Yhteensovittavasta suunnittelusta väliportaantasolla huolehtivat lääninhallitukset ja seutukaavaliitot.

Sektorisuunnittelu muodostaa väliportaan tasolla kuten muillakin tasoilla selkeän kokonaisuuden. Sen sijaan yhteensovittavan suunnittelun järjestäminen väliportaan tasolla on vielä selkiintymätön.

Lääninsuunnittelun tehtävänä on selvittää alueensa kehittämistarpeita. Se antaa varsin paljon tähän liittyviä lausuntoja, suorittaa erillisselvityksiä jne.

Lääninsuunnittelu laatii ja kokoaa väliportaantasolla alueellisen kehittämissuunnittelun piiriin kuuluvat läänien alueelliset kehittämissuunnitelmat LAKS:it.

Seutukaavoituksen tehtävänä on rakennuslain mukaan huolehtia yleispiirteisestä alueidenkäytön suunnittelusta. Sen tulee osoittaa alue- ja yhdyskuntarakenteen kehittämissuunnitelmat ja -hankkeet sekä alueidenkäytön yleispiirteet.

Tärkeimpiä yksittäisiä seutukaavoituksen suunnittelujärjestelmään kuuluvia suunnitelmia ovat kokonaissuunnitelmat (KOKSU) ja vahvistettavat vaihekaavat. Kokonaissuunnitelma sisältää sekä rakennetta aluevaraussuunnitelman ja laaditaan keskimäärin joka neljäs vuosi koko seutukaava-alueen osalta. Vaihekaavat voidaan laatia tiettyjä sektoreita tai tiettyjä suunnittelualueen osia varten. Esimerkkeinä vaihekaavoista on virkistys- ja suojelualuevaihekaavat (VIRSU), energiavaihekaavat ja kaupunkiseutuja koskevat vaihekaavat.

Sektorikohtaisia väliportaan tasolla laadittavia suunnitelmia ovat mm.

- läänien teollisuuspoliittiset ohjelmat
- kuntainliittokohtaiset suunnitelmat
- alueelliset liikennesuunnitelmat
- ammattikoulukuntainliittojen suunnitelmat
- erityishuoltopiirien toimintasuunnitelmat.

3.4. KUNTATASON SUUNNITTELU

Kuntien suunnitteluelvoitteista on säädetty monissa laeissa. Rakennuslain mukaista kaavoitusta on kunnissa harjoitettu jo vuosikymmeniä. Toimialakohtaisesta kuntatasolla suoritettavasta sektorisuunnittelusta on säännöksiä mm. asuntotuotantolaisissa, työllisyyslaissa, kansanterveyslaissa ja laissa lasten päivähoidosta. Vuoden 1977 alusta voimaan tullut kunnallislaki sisälsi säännökset myös kuntasuunnittelusta.

Kunnalla on oltava kunnanvaltuuston ohjeellisena hyväksymä kunnan olojen, hallinnon ja talouden hoitamista sekä toimintojen yleispiirteistä sijoittamista koskeva kuntasuunnitelma (13 §).

Lainsäädännössä on luotu puitteet kunnissa tapahtuvalle sekä yhteensovittavalle että toimialakohtaiselle suunnittelulle. Lakisäätteisten sektorisuunnitelmien yhteensovittamisesta muuhun kuntasuunnitteluun sekä toisaalta rakennuslainsäädännön mukaisen yleiskaavoituksen ja muun kuntasuunnittelun toisiinsa kytkeminen on avoin. Kuntasuunnittelussa on pitkälti samoja ongelmia kuin muussakin suunnittelussa: suunnittelu on ollut sektoripainotteista ja suunnittelun hyväksikäyttö sekä kytkennät valtakunnantasoiseen ja väliportaantason suunnitteluun on ollut vajavaista. Kuntien keskusjärjestöissä valmistellaan parhaillaan menettelytapoja ja ohjeita kuntasuunnittelun suorittamiseksi.

Kuntatasolla on sekä maankäytön että taloussuunnittelua kuin myös lakisäätteistä sektorisuunnittelua. Maankäytön suunnittelulla on vuosikymmenien perusteet kun taas pitemmän tähtäyksen talouden ja toiminnan sektorisuunnittelu on voimistunut vasta 1970-luvulla.

Seuraavassa on koottu eräitä kuntien ja kuntainliittojen nykyisin laatimia suunnitelmia:

Suunnitelma	Laki	Laatija	Luonne
1) Kuntasuunnitelma	kunnallislaki § 13	kuhta	vuosittain
2) Asemakaava	rakennuslaki	"	kertaluontoinen
3) Yleiskaava	"	"	määräaikainen
4) Rantakaava	"	yksityinen/ kuhta	kertaluontoinen
5) Asuntotuotanto- ohjelma	asuntotuot. laki § 19	"	vuosittainen
7) Työohjelma	työllisyyslaki § 19	"	"
8) Kansanterveystyön toimintasuunnitelma	kansanterv.laki § 19	"	"
9) Päivähoitosuunnitelma	laki lasten - - § 12	"	"
10) Palo- ja pelastus- toimen kehittämisen suunnitelma	laki palo- ja pelas- tustoimesta § 8	"	"
11) Koulusuunnitelma	laki koulujärjestel- män - - § 14	"	kertaluontoisek- si tehty
12) Ulkoilureitti- suunnitelma	ulkoilulaki § 3	"	kertaluontoinen, tarpeen vaat.

Jo mainittujen olemassa olevien suunnittelumuotojen lisäksi on tällä hetkellä vireillä muun muassa seuraavia lainsäädäntöön liittyviä uudistuksia, joiden toteuduttua kunnilta tai kuntainliitoilta edellytetään seuraavia suunnitelmia:

- keskiasteen koulu-uudistukseen perustuva koulu-
suunnitelma
- sosiaalihuollon hallintolakiuudistukseen perustuva
eri sosiaalihuollon toimintoja koskeva suunnittelu-
velvoite
- elinympäristöön kohdistuva kansanterveystyö

Kunnilla on niin lainnsäädännölliset kuin käytännöllisetkin mahdollisuudet ratkaista kokonaisvaltaisen suunnittelun sisältö ja menetelmät kuntatasolla. Kokonaisvaltaisen suunnittelun järjestämisessä ilmenevät ongelmat näyttäisivätkin periaatteessa olevan kuntatasoa ylempänä.

4. YHTEISKUNTASUUNNITTELUN TIETOTARVE

Yhteiskuntapoliittista suunnittelua palvelevan tietojärjestelmän tietosisältö määräytyy käytännön suunnittelun tietotarpeista. Suunnittelun tarvitsema tietopohja määräytyy suunnittelujärjestelmien rakenteen, yksittäisille suunnitelmille asetettujen tavoitteiden, suunnitelmien sisällön ja käytettyjen menetelmien pohjalta. Suunnitelmien tavoitteisiin ja menetelmiin liittyvä selvitystyö on kokonaisuudessaan erittäin laaja tehtäväkenttä, eikä sen yksityiskohtaiseen selvittämiseen ole tässä selvityksessä mahdollisuutta. Luvussa 2 tarkasteltiin yhteiskuntapoliittisen suunnittelun rakennetta ja nykytilaa.

Siinä esitetyt suunnittelujärjestelmät ovat sellaisia, joiden tavoitteiden, sisällön menetelmien ja tietopohjan selvittämisen tulisi suorittaa 1980-luvulla. Suunnittelujärjestelmien tietotarpeen selvitystyö edellyttää siinä määrin kyseisten suunnittelujärjestelmien tuntemusta, että sitä koskeva selvitystyö on mielekkäintä suorittaa ao. suunnitteluyksiköissä.

Seuraavassa esitetään eräitä suunnittelun tietotarpeeseen liittyviä yleisiä näkökohtia.

Yhteiskuntasuunnittelun rakenne, sisältö ja menetelmät ovat jatkuvan kehityksen kohteena. Tästä johtuen suunnittelun tietotarve muuttuu jatkuvasti. Koska suunnittelu tähtää tulevaisuuteen, se tarvitsee tietoja menneisyydestä, nykytilasta ja tulevaisuudesta. Erityisesti aikasarjojen muodostamismahdollisuus on tärkeää.

4.1. TIEDONTUOTANTOMENETELMÄT JA SUUNNITTELU

Yhteiskuntasuunnittelun tietojen tarve riippuu paljon niistä menetelmistä, joita suunnittelussa ja ennakoinnissa käytetään. Suunnittelukierrosten lukumäärän kasvaessa on ollut havaittavissa myös käytettyjen menetelmien suhteen vakiintumista ja yhtenäistymistä. Parhaillaan pyritään varsin voimakkaasti yhtenäistämään esim. ennustemenetelmiä. Suunnittelun luonteeseen kuuluu kuitenkin menetelmien jatkuva kehittämissprikimys ja menetelmien muuttuessa ja kehittyessä muuttuvat myös aluutilastoille asetetut vaatimukset

Suunnittelun menetelmien ja tietotuotannon välinen riippuvuus on myös päinvastainen. Tietotuotannon rakenne vaikuttaa suuresti siihen millaisia menetelmiä voidaan suunnittelussa yleensä käyttää. Jos tietotuotanto on rakenteellisesti sellainen, että alueellisen sijainnin määrittely tapahtuu koordinaattimenetelmällä, on tällaisen tietoaaineiston suhteen mahdollista alue-suunnittelussa käyttää huomattavasti monipuolisempia alueellisia operaatioita, kuin jos kohdentamismenetelmänä on ns. etikettimenetelmä.

Etikettimenetelmällä tapahtuvassa kohdentamisessa geokoodeina toimivat nimet tai tunnukset esim. kuntatunnus. Koordinaattimenetelmässä puolestaan geokoodeina toimivat koordinaatit.

Tilastollisissa tietojärjestelmissä yleisin kohdentamismenetelmä on etikettimenetelmä. Menetelmä on verraten joustamaton, esim. uusien hallinnollisten aluejakojen ottaminen järjestelmään mukaan on hankalaa eikä vapaavalintaisia aluejakoja voida käyttää.

Etikettimenetelmä sallii esim. seuraavia alueellisia operaatioita:

- tiedot voidaan sijoittaa oikealle tasolle alueelliseen hierarkiaan
- tietojen aggregointi hierarkian puitteissa on mahdollista
- kohteita ja niiden sijaintia voidaan pareittain vertailla
- sijainnin perusteella tapahtuva lajittelu ja valinta on mahdollista.

Menetelmä soveltuu hallinnollisten tai muiden sovittujen aluejakojen esittämiseen. Yksiköille on annettu aluejakotunnukset, joita käytetään hakukriteereinä. Kuten nykyisten aluetilastojen tuotantoa koskevasta kartoituksesta ilmenee, suurin osa valtion tilastotoimen tuotannosta on sellaista, jossa tietojen kohdentaminen on suoritettu ns. etikettimenetelmällä.

Koordinaattimenetelmän avulla voidaan määritellä paitsi kuvattavan asian sijainti myös sen muoto. Koordinaattimenetelmää käytettäessä voidaan suorittaa niiden alueellisten operaatioiden lisäksi, joita edellä esitettiin myös seuraavia toimenpiteitä:

- etäisyyksien ja alojen laskeminen
- aggregointi esim. ruutuihin
- levinneisyyden ja jakaumien laskeminen
- vapaa-valintaisten aluejakojen käyttö
- hallinnollisten rajojen muutoksista riippumaton alueyksiköiden käyttö
- graafiset tulostukset.

Valtion tilastotoimen tietotuotannosta esim. väestölaskennat ovat koordinaattimenetelmään pohjautuvia tietoaaineistoja.

Yhteiskuntasuunnittelun rakenteesta, menetelmistä ja suunnittelukohteista johtuen huomattava osa suunnittelusta tarvitsee tuekseen koordinaatimenetelmällä kohdennettua tietoa. Näin on tilanne erityisesti maankäytön suunnittelun kohdalla. Tästä syystä valtion tilastotoimi vain osittain pystyy hoitamaan yhteiskuntasuunnittelun tietotarpeita. Tärkeimmät fyysistä suunnittelua palvelevat atk-pohjaiset tietoaaineistot valtakunnantasolla ovat

- henkilörekisteri
- kiinteistörekisteri
- liikeyritysten ja vastaavien rekisteri
- verotusrekisteri
- väestölaskenta
- AET
- maa- ja metsätilarekisteri.

Seuraavassa on pyritty selvittämään sellaisia suunnittelun tietotarpeita, jotka kohdistuvat valtion tilastotoimen tuotantoon.

4.2. TIETOTARVE TILASTORYHMITÄIN JA SUUNNITTELUMUODOITTAIN

Suunnittelun tietotarpeen selvittäminen kattavasti ja täsmällisesti edes nykyisin käytössä olevien suunnittelujärjestelmien osalta on laaja ja monimutkainen tehtävä.

Seuraavassa pyritään ongelmaa lähestymään verraten yleisellä tasolla. Kannanotot perustuvat osittain tarveselvityskeselyihin, osittain eri suunnittelumuotojen edustajien kanssa käytyihin neuvotteluihin.

Tarpeen arvioinnissa on käytetty apuna Tilastokeskuksen tuotenimikkeistöä. Tuotenimikkeistössä esiintyvä luokitus on sama kuin valtion tilastotoimen kehittämisohjelmassa esiintyvä tilastoryhmittäinen luokitus.

Tilastoryhmittäiseen luokitukseen on yhdistetty tärkeimmät luvussa 3 esitetyt suunnittelujärjestelmät. Taulukossa 1 esitetyt ristit kuvaavat tietojen käyttöä kussakin suunnittelujärjestelmässä. Koska kukin tilastoryhmä pitää sisällään lukuisia eri tilastoja, joihin puolestaan sisältyy paljon erilaisia muuttujia, voidaan tietojen käyttöä kuvaavia johtopäätöksiä pitää lähinnä vain suuntaa antavina.

Taulukko osoittaa kuitenkin mille tilastoryhmille yhteiskuntasuunnittelun tietotarve valtion tilastotoimessa pääosin kohdistuu. Taulukko kuvaa myös suunnittelujärjestelmien tietojenkäytön hajontaa eri tilastoryhmien kesken.

Kuten taulukosta voidaan havaita, yhteiskuntasuunnittelu käyttää varsin paljon erilaisia tilastoja. Erityisesti yhteensovittava yhteiskuntapoliittinen suunnittelu tarvitsee samaa ajankohtaa koskevia tietoja useilta eri ilmiöalueilta. Kokonais-suunnitelmat, läänien alueelliset kehittämissuunnitelmat ja kuntasuunnitelmat ovat tyypillisesti sellaisia suunnitelmia, joiden kohdalla tietotarve kohdistuu lähes kaikkiin tilastoryhmiin.

Vastaavasti tilastoryhmittäin tarkastellessa havaitaan, että väestöä ja muut elinolosuhteita koskevat tilastot ovat kaikkien suunnittelujärjestelmien käyttämiä. Muita elinolosuhteita kuvaavat tilastot koostuvat lähinnä AET:n ja väestölaskentojen tilastoista.

Väestötilastot yhdessä laskentojen kanssa muodostavat suunnittelun kannalta tärkeän mitoitusperustan.

Tietotarve tilastoryhmittäin ja suunnittelu-uudoittain v. 1978

TAULUKKO 1.

	Koksu	Rakku	Vaihe- kaava	Muu	LAKS MAKS	Läänin suunn.	As.tuot. ohj.	Päivä- hoito- suunn.	Kansan- terveys- työ	Al.seir. suunn.	Teoll. ohj.	Koulu- toimi	Kunta- suunnittelu
Väestö	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Työvoima ja työolot	x	x	-	-	x	x	x	-	-	x	x	-	x
Terveys	x	-	-	-	x	(x)	-	-	-	x	-	-	x
Koulutus	x	x	-	-	x	(x)	-	-	-	x	-	x	x
Tutkimus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kulttuuri ja vapaa- aika	x	-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	-	x
Sosiaalipalvelut	x	-	-	-	x	(x)	-	-	-	-	-	-	x
Oikeus	(x)	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Yhteiskunnallinen osallistuminen	-	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	-	-
Asuminen	x	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x
Kotitalouksien tulot, kulutus, varallisuus	x	-	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	x
Muut elinolosuhteita kuvaavat tieto- aineistot	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Yleiset taloudelliset olot	x	-	-	-	x	x	-	-	-	-	x	-	x
Maa- ja metsätalous, kalatalous, kalastus	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-	x	-	x
Teollisuus, kaivan- naistoiminta, energiahuolto	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-	x	-	x
Rakennustoiminta	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-	x	-	x
Kauppa, ravitsemus- ja majoitustoiminta	x	x	-	x	x	x	-	-	-	-	x	-	x
Yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palvelusten tuotta- minen	x	x	-	x	x	x	-	-	-	-	-	-	x
Muut talouselämää koskevat tietoi-	x	x	x	x	x	x	x	-	-	-	x	-	x
Liikenne	x	x	x	x	x	x	-	-	-	-	x	x	x
Rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistötoi- minta	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	-	-	x
Ympäristö	x	-	-	x	-	-	x	-	-	-	-	-	x

4.3. ALUEJAOT

Tietopohjan ohella eräs suunnittelun perustekijä on tietotuo-
tannonossa käytetty aluejako. Kulloinkin soveltuva jako on
luonnollisesti suunnittelujärjestelmäkohtaista: hallinto-
yksikkötasolla hallintoyksikkökohtainen aluejako, kuntatasolla
taajama- tai kunnan osa-aluejako, läänitasolla kunta, lääni
tai toiminnallinen aluejako jne. Tarve kohdistuu sekä kunta-
että koordinaattipohjaisiin aluejakoihin.

Tilastoviranomaiselle aluejakotarve asettaa melkoisia vaatimuksia;
pitäisihän tilastoaineistosta pystyä tulostamaan aluetietoja
useilla vaihtoehtoisilla aluejaolla. Useiden aineistojen osalta
vaatimus on vielä mahdoton toteuttaa. Esimerkiksi eräistä
otanta-aineistoista on voitu luotettavasti tulostaa vain
suuralueittaisia tietoja, mitkä eivät suoranaisesti sovellu
minkään suunnittelujärjestelmän tarpeisiin.

Valtioneuvoston vahvistamassa valtion tilastotoimen kehittämis-
ohjelmassa on todettu alueluokitusten osalta mm. seuraavaa:

"Valtion toimesta laadittavissa tilastoissa tulee alueluokituk-
sina käyttää ensisijaisesti lääni-, kunta- ja seutukaava-
aluejakoa. Milloin tilastoissa käytetään muuta aluejakoa,
tiedot tulee pyrkiä tuottamaan kunta- tai läänijaon mukaisesti."

Kehittämishojelman suositus korostaa kunta-, lääni- ja seutu-
kaava-aluejakojen ensisijaisuutta alueluokituksina. Käytännön
aluepoliittisissa toimenpiteissä päädytään kuitenkin alue-
jaotuksiin, jotka vastaavat harjoitettavan aluesuunnittelun
ja aluepolitiikan tarpeita. Esimerkiksi valtioneuvoston kanslian
työssäkäyntialueluokituksessa kunnat on yhdistetty tarkoituksen-
mukaisiksi yksiköiksi aluepoliittisten toimenpiteiden suunnit-
telemiseksi. Valtakunnan eri osien keskuksset ja niiden suhteet
toisiinsa ja muihin eri tasoihin keskuksiin muodostuvat luoki-
tuksen tärkeiksi rakennetekijöiksi. Aluetilastoinnilta tulisi
edellyttää mahdollisimman joustavaa mukautumista alue- ja
yhdyskuntasuunnittelun tarpeisiin. Siltä osin kun siihen ei
ole käytännössä mahdollisuuksia, tulisi määritellä luokitustaso,
jolla voidaan taata aluetietojen yhteismitallisuus ja keskinäinen
vertailtavuus. Tässä mielessä kehittämissuojelman aluejakosuositus-
ta tulisi täsmentää eräiltä osin.

4.3.1. KUNTAPOHJAISSET ALUEJAOT

Valtion toimesta laadittavissa tilastoissa olisi ensisijai-
sesti taattava kuntatasoisen tiedon saanti. Toisin sanoen
kunkin tilastoviranomaisen tulisi sisällyttää keräämäänsä
aineistoon kuntakoodi. Kuntapohjainen perusaineisto luo
pohjan eri tilastoviranomaisten aineistojen yhdistämiseen
ja mahdollistaa kuntapohjaisten suunnittelualuejakojen
soveltamisen aineistoon.

Tilastokeskuksen aluetilastoista useimmat ovat kuntapohjaisia. Eräiden hallintoyksikkökohtaisten tilastojen heikkoutena on se, että aluetietoja on saatavissa vain hallintoyksikkötasoisella aluejaolla. Vaikka aineiston hyödyntäminen alue- ja yhdyskuntasuunnittelun tarpeisiin edellyttäisi kuntakohtaista tilastointia, on useinkin jouduttu toteamaan, ettei tämä ole hallintoyksikön kannalta tarkoituksenmukaista ja toteutettuna merkitsisi kohtuutonta työmäärän ja kustannusten kasvua. Tässäkin tapauksessa tulisi aineistolta edellyttää jonkin asteista soveltuvuutta muiden suunnittelujärjestelmien tarpeisiin. Aineiston yhtenäistäminen muuhun valtion tilastotuotantoon tulisi tällöin tehdä läänitasolla. Tätä voidaan perustella paitsi yhtenäistämisyillä erityisesti sillä, että läänien alueelliset kehittämissuunnitelmat sekä valtakunnan tasoinen aluepoliittinen suunnittelu ja tutkimus tarvitsevat tuekseen läänikohtaisia aluetietoja. Läänikoodin sisällyttäminen perusaineistoihin hallintoyksikkökohtaisen aluetunnuksen ohella ei aiheuttane vastaavia ongelmia kuin kuntakoodin käyttö.

Vaatus aluetilastoaineistojen yhtenäistämistä läänitasolla edellyttäisi tarkistuksia myös aluesuunnittelussa käytettyjen otanta-aineistojen, kuten kotitaloustiedustelun ja työvoimatutkimuksen osalta. Tutkimustulosten tuottaminen läänikohtaisina ei ole kuitenkaan mahdollista ilman otoskoon ja kustannusten monikertaistumista, mihin Tilastokeskuksella ei ole sen paremmin taloudellisia kuin henkilöresurssejakaan.

Koska otantaan perustuvien tilastojen ja tutkimusten läänikohtaisilla tiedoilla on merkittävää käyttöä, tulisi tilastoviranomaisen aktiivisesti etsiä keinoja lääneittäisen informaation lisäämiseen. Keinoina ovat esimerkiksi siirtyminen kantanäytteestä satunnaisotantaan, otoskoon suurentaminen valikoiden muuttaminen läänien osalta tai tietojen tulostaminen suuraluejaon lisäksi lääneittäin siltä osin, kuin se voidaan jo nykyisen aineiston pohjalta luotettavasti tehdä.

4.3.2. KOORDINAATTIPOHJAISET ALUEJAOT

Selvitystyön yhteydessä on korostunut voimakkaasti kuntasuunnittelun ja seutukaavoituksen koordinaattipohjaisten aluejakojen tarve. Tarve kohdistuu erityisesti aluerakenne ja alueiden käytön suunnittelussa tarvittaviin tietoihin, väestön demograafisiin tietoihin, väestön taloudellista toimintaa kuvaaviin tietoihin sekä asunto- ja rakennuskantatietoihin.

Tilastokeskuksessa koordinaattipohjaisia tietoja on voitu tulostaa lähinnä väestölaskennan (VAL 70) ja asunto- ja elinkeinotutkimuksen (AET 75) rekisteriaineistoista. Rekistereissä tiedot on paikannettu rakennuksen keskipisteen koordinaateille, jotka kunnat ilmoittavat lomakkeilla. VAL-70 ja AET:n tietoa-aineistoista on mm. laskettu koordinaattipisteiden välisiä etäisyyksiä, kuten asunnon ja työpaikan välinen etäisyys. Lisäksi koordinaattien avulla tietoyksikköihin on liitetty uutta tietoa, jota voidaan käsitellä tilastollisin menetelmin.

Tällä hetkellä markkinoilla on jo atk-laitteita, jotka mahdollistavat varsin joustavan koordinaattien käsittelyn. Koska koordinaattipohjaiset rekisterit mahdollistavat käyttäjän itse määrittelemien aluejakojen muodostamisen, jää tilasto-

viranomaisen tehtäväksi tässä tapauksessa valvoa, että koordinaattitiedot kattavat luotettavasti koko maan ja että tilastoviranomaisilla on riittävä valmius koordinaattipohjaisten tilastojen tuottamiseen tai aineiston välittämiseen käyttäjälle.

4.3.3. ALUEJAKOJEN TARKISTAMINEN

Koska kunnittaisten tietojen julkaiseminen on usein käytännön syistä mahdotonta, on kaupungit-maaseutukunnat - jako yleensä pienin julkaisussa käytetty aluejako. Kuntasuunnittelun pohjaksi tarvittaisiin kuitenkin nimenomaan vertailutietoa keskenään samaa suuruusluokkaa olevista kunnista. Tästä syystä tilastoviranomaisten tulisi yhdessä käyttäjien kanssa kehittää alueluokituksia, jotka mahdollistaisivat vertailujen tekemisen. Esimerkiksi kuntia voitaisiin ryhmitellä asukasluvun, taajama-asteen tms. tekijän mukaan luokkiin.

Taajama - haja-asutusalueuokitukselta esiintyi kahdenlaisia mielipiteitä. Toisaalta taajama-määrittelyn toivottiin pysyvän entisellään väestölaskenta-aineistojen vertailtavuuden säilyttämiseksi. Toisaalta mm. useat kunnat osoittivat taajamamäärittelyn soveltumattomuuden alueensa suunnitteluun ja totesivat pikemminkin, että taajaman määrittelyn tulisi olla kunta-kohtaista. Koska kunnilla on mahdollisuus osa-alueittensa määrittelyyn ja sen mukaisten tietojen tulostuttamiseen väestölaskenta-aineistosta, suositellaan taajama-haja-asutusalueuokitukselta tarkistettavaksi ensi sijaisesti kansainvälisten ja yhteispohjoismaisten suositusten mukaisesti huomioonottaen lähinnä luokituksen kansainvälinen vertailukelpoisuus.

5. TIETOJÄRJESTELMIEN KEHITTÄMISHANKKEET

5.1. SEUTUKAAVOITUKSEN TIETOJÄRJESTELMÄT

Seutusuunnittelun tietotuotantoon liittyviä ongelmia on selvitetty Seutusuunnittelun keskusliiton tilasto- ja atk-toimikunnan muistiossa; suuntaviivoja seutukaavoituksen tietojärjestelmien kehittämiseksi.

Seutusuunnittelun keskusliitto järjesti vuonna 1975 seminaarin aiheesta "Suunnittelun tietojärjestelmät". Seminaarissa käsiteltiin tietojärjestelmiä erityisesti seutusuunnittelun kannalta.

Käytännön suunnittelutyössä seutukaavaliitolla on ollut eräitä yhteistyöhankkeita, joista esimerkkinä voidaan mainita ns. TIPI-mallin kokeilu (taloudellisdemograafinen väestö- ja työpaikkaennustejärjestelmä).

Kesällä 1979 on käynnistynyt Seutusuunnittelun keskusliiton toimesta kaikille seutukaavaliitoille yhteinen seutukaavaliittojen tietojärjestelmiä koskeva tutkimustyö. Tutkimustyön suorittajana on Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen maankäytön laboratorio ja työtä ohjaavassa johtoryhmässä on edustettuna seutukaavaliittojen lisäksi Tilastokeskus. Tutkimus on osa yhteiskuntasuunnittelun tietojärjestelmiin kohdistuvaa selvitysohjelmaa.

Seutukaavaliittojen tietojärjestelmiä koskevan tutkimustyön tavoitteena on laatia ehdotus seutukaavaliitoille yhteisen tietojärjestelmän kehittämiseksi. Perustana ovat seutukaavaliittojen nykyiset, mutta erityisesti kehitteillä ja suunnitteilla olevat järjestelmät. Järjestelmän tulee olla niin joustava, että se ottaa huomioon aluekohtaiset erityistarpeet ja suunnittelutyön muuttumista aiheutuvan kehittämistarpeen.

Tietojärjestelmä koostuu tietosisällöstä, ylläpidosta, tulostuksesta ja hyväksikäytöstä. Tutkimus on rajattu käsittelemään seutukaavoituksen tietojärjestelmien lisäksi tiettyjä valtion- ja kuntien- sekä konsulttien järjestelmiä.

Tutkimus antaa taustaa seutukaavaliittojen ja kuntien välisen yhteistyön kiinteyttämiseksi seutusuunnittelua ja kuntasuunnittelua palvelevan tietotuotannon osalta. Tutkimus palvelee seutukaavoitusta otettaessa kantaa valtionhallinnon suunnittelulle tarjoamaan tietopohjaan ja uusiin hankkeisiin.

Työ valmistuu vuoden 1980 maaliskuussa.

5.2. LÄÄNINHALLITUSTEN TILASTOINTIA KÄSITTELEVÄ TOIMIKUNTA

Sisäasiainministeriö on asettanut toimikunnan selvittämään lääninhallitusten suunnittelua ja seurantaan palvelevan tietojärjestelmän rakentamista. Lääninhallitusten toimintoja kuvaavat tilastot eivät nykyisellään palvele johtamisen tarpeita. Tilastot eivät myöskään ole eri lääneissä yhteismitallisia. Toimikunnan työ kohdistuu lääninhallitusten sisäisen hallinnon kehittämistä palvelevan tietojärjestelmän luomiseen. Sisäiseen hallintoon kuuluvat mm. lääninhallitusten toiminnan suunnittelu, ohjaus ja valvonta, henkilöstöhallinto, materiaalihallinto sekä lääninhallitusten sisäiset palvelut.

Toimikunnan tulee työssään ottaa huomioon myös yleisen tilastoinnin tarpeet.

Tilastokeskuksen kannalta toimikunnan työssä on kiintoisaa mitä vaikutuksia lääninhallitusten tilastoinnin tehostumisella on Tilastokeskuksen nykyiseen tuotantoprosessiin (esim. viiveisiin). Toisaalta myös se, missä määrin lääninhallitusten hallinnollisia tietoaaineistoja voidaan käyttää hyödyksi yleisessä tilastoinnissa ja välttää tarpeetonta päällekkäisyyttä, on selvittävää.

Lääninhallitusten tietojärjestelmän toteutuksessa käytetty teknologinen ratkaisu vaikuttaa myös niihin käyttönsaattamismuotoihin, joilla yleisiä tilastoja saatetaan käyttöön aluetasolle. Mikäli lääninhallitusten käyttöön tulee omat atk-laitteet tai microfiché:en katselulaitteet, avaa se uusia mahdollisuuksia saattaa käyttöön läänien tarvitsemia valtion tilastotoimen tietoja.

Toimikunnan työn tulee olla valmis vuoden 1979 loppuun mennessä.

5.3. YHTEISKUNTASUUNNITTELUA PALVELEVAN TIETOJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISHANKE

Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen maankäytön laboratoriossa on käynnistynyt yhteiskuntasuunnittelun tietojärjestelmien kehittämiseen liittyvä hanke. Hanke on osa suunnittelun prosessien ja menetelmien kehittämistä koskevaa tutkimuskokonaisuutta.

Tietojärjestelmähankeena tavoitteena on määritellä suunnittelujärjestelmittäisellä tarkkuudella yhteiskuntasuunnittelun tavoitteellinen tietosisältö, selvittää uusien tiedonhankintamenetelmien kehittämistä puuttuvien tietojen osalta sekä tarkastella yhteiskuntasuunnittelua palvelevan tietojärjestelmän hyväksikäyttömahdollisuuksien kehittämistä.

Tietojärjestelmähankeena osalta on valmistunut tutkimustyön runko-ohjelma 80-luvulle. Tutkimuskokonaisuuden työpanos on arvioitu 6 - 8 työvuotta.

Työ etenee käytännön suunnittelutarpeista siten, että ensimmäisenä vuonna kartoitetaan detaljikaavoituksen tietotarve.

Maankäytön laboratorion lisäksi tietojärjestelmän kehittämiseen osallistuu myös muita VTT:n laboratorioita, kuten graafinen ja tie- ja liikennelaboratorio sekä atk-palvelutoimisto. Detaljikaavoituksen tietotarvekartoituksen lisäksi vuoden 1980 aikana toteutetaan yhteiskuntasuunnittelun tietojärjestelmäkokonaisuuteen liittyen seuraavat osaprojektit:

- taajamien onnettomuusrekisteri
- filmitulostimen tulostuspalvelu suunnittelun tarpeisiin
- atk-tilastojen automaattinen piirtäminen.

Tilastokeskus osallistuu yhteiskuntasuunnittelun tietojärjestelmähankkeen toteutusta ohjaavan tukiryhmän työskentelyyn.

5.4. KUNTIEN TIETOJÄRJESTELMÄT

Vuoden 1977 alusta voimaan tullut kunnallislaki aiheutti kunnille yleisen suunnitteluvuorokauden. Kuntasuunnitelman rakenne, sisältö ja laatimismenettely on jäänyt kuntien keskusjärjestöjen suositusten ja kunnissa kehitettävien menettelytapojen varaan. Kunnalliset keskusjärjestöt ovat antaneet kunnille yhteisen kuntasuunnittelusuosituksen, joka sisältää erillisiä liitteitä. Eräs näistä liitteistä koskee kuntasuunnitelman tietosisältöä ja sen yksityiskohtainen selvittely on parhaillaan kuntien keskusjärjestöjen toimesta työn alla.

Ennen kuntasuunnittelun tuloa lakisääteiseksi laadittiin kuntasuunnitelmia vapaaehtoisesti lukuisissa kunnissa. Kuntien tietotarpeita palvelemaan luotiin yksittäisiin kuntiin omia atk-pohjaisia rekistereitä. Rakennus- ja huoneistorekisterin suunnittelun yhteydessä kartoitettiin kuntien rekisterit. Tällöin todettiin, että mm. rakennuksia ja huoneistoja koskevia tietoja koottiin 86 kunnassa ja näistä 22 kuntaa oli sellaisia, joilla oli atk-pohjaisia jatkuvasti ylläpidettyjä rekistereitä. Rekistereiden perustamisajankohdat, toteutustavat ja tietosisältö vaihtelevat, ja rekistereiden käyttökelpoisuus ja yhdisteltävyys valtakunnallisia tarpeita palvelemaan tulisi selvittää. Tätä työtä tehdään jossain määrin rakennus- ja huoneistorekisterin jatkotyön yhteydessä.

Huomattavimpia yksittäisiä kuntasuunnittelurekistereihin liittyviä kehittämishankkeita on pääkaupunkiseudun kuntien yhteinen kuntasuunnittelurekisterin perustaminen.

5.5. VALTIONEUVOSTON KANSLIAN TUTKIMUS ALUEPOLIITTISEN SUUNNITTELUN TIETOJENKÄSITTELYN KEHITTÄMISESTÄ

Tutkimuksessa esitetään aluepoliittisen suunnittelun nykytila, alueellisen suunnittelun tietojenkäsittelyn kehitysnäkymiä sekä laaditaan ehdotus VNK:n aluepoliittisen suunnittelun tietojenkäsittelyjärjestelmäksi. Tutkimus sisältää varsin paljon erilaisia aluepoliittisen suunnittelun tietojenkäsittelyn kehittämiseen liittyviä lähivuosien hankkeita, joilla varsin monilla on yhtymäkohtia Tilastokeskuksen työhön. Seuraavassa on esitetty keskeisimmät hankkeet:

- Aluepoliittiseen yhteistyöhön kehittäminen. Yhteistyön kehittäminen pitäisi sisällään muun ohessa myös suunnittelua palvelevan informaatiojärjestelmien kehittämistyön. Monitasosuunnittelun periaatteiden mukaisesti yhteistyöhön osallistuisi myös aluetaso (läänit).

- Toiminnallisesti yhteistyön kehittämiseen liittyy VNK:n suunnitteluosaston KATSAUS-julkaisun kehittäminen. Kehitettynä katsaus sisältäisi myös aluepoliittisiin toimenpiteisiin ja niiden seurantaan liittyvää tilastollista tietoa.

- Väestö- ja työpaikkasuunnitteisiin liittyvien tietojärjestelmien kehittäminen

Kehittämistyön tavoitteena on toisaalta tietojärjestelmien automatisointi ja sitä myöten tietojärjestelmien tietosisällön laajentaminen. Atk-tekniikan yleistymisen myötä tiedostot ulotettaisiin myös lääni- ja kuntatason käyttöön. Järjestelmä sisältäisi myös eri suunnitteluyksiköiden ennusteet ja suunnitteet vertailukelpoisessa muodossa.

- Taloudellisen toiminnan kuvaamista koskeva selvitystyö.

Taloudellisen toiminnan kuvaaminen on tärkeä osa alueellisen kehittämissuunnittelun tietojärjestelmää. Taloudellisen toiminnan osalta olisi perustietojen saamiseksi tehtävä lisää perusselvitystyötä.

Selvitystyö tulisi kohdistaa

- toimialoittaisten tuotannon, tuottavuuden ja työvoiman kysynnän määräytymisperusteiden ja laskentaohjeistojen laadintaan

- tulonjaon, kulutuksen ja hyödykkeiden kuvaamiseen

- asunto-, työvoiman kysyntä-, elinkeino-, kulutus-, investointi-, hyödyke- ja ansiotasorakenteen yhteensovittamiseen.

Tilastokeskuksen osalta keskeisiä asioita taloudellisen toiminnan osalta olisivat aluetilinpidon jatkaminen, aluetilinpidon tietosisällön laajentaminen, budjetin alueellistaminen ja julkisyhteisöjen talous- ja toimintatilastojärjestelmä.

- Yhdyskuntarakenteen kuvausjärjestelmän kehittäminen.

Yhdyskuntarakenteen kehittämistavoitteet on väestö- ja työpaikkasuunnitteiden rinnalla eräs keskeinen aluepoliittisissa yleislaeissa mainittu suunnittelu- kohde.

Yhdyskuntarakenteen kehittämistavoitteita koskevan kuvausjärjestelmän kehittämistyössä joudutaan tekemään varsin paljon yhdyskuntarakenteen käsitteerajauksiin ja käsitevertailuihin liittyvää tutkimustyötä.

Kuvausjärjestelmän yleistavoitteena on sellainen järjestelmän hahmottaminen, jossa yhdyskuntarakenteen kehitykseen vaikuttavien muuttujien avulla on mahdollista seurata alueellista kehitystä, laatia ennusteita ja asettaa tavoitteita.

Kuvausjärjestelmän kehittämistyö liittyy Tilastokeskuksessa palvelutoimintoja koskevien tilastojen kehittämiseen.

- Väestön elinolosuhteiden kuvausjärjestelmän kehittäminen.

Alueellisten kehittämissuunnitelmien sisältö tulisi määräytyä pääsääntöisesti väestön elinolosuhteiden ongelmien ja niissä vallitsevien alueellisten erojen perusteella. Elinolosuhteiden kuvaamiselle tyypillistä on pyrkimys poikkisektorittaiseen ja suhteellisen laaja- alaiseen kuvaukseen.

Kuvausjärjestelmän kehittämiseen liittyvissä hankkeissa on mainittu

- alueellisen ELÄ-kirjan tuottaminen sekä
- väestön elinolosuhteita kuvaavan tietokannan luominen.

Tilastokeskuksella on kuvausjärjestelmän kehittämisessä keskeinen asema, koska mm. ELÄ-vuosikirja tuotettiin Tilastokeskuksen ja VNK:n yhteistyönä.

- Aluepoliittisten toimenpiteiden ja hankkeiden seuranta koskevan tietojärjestelmän kehittäminen.

Hankkeen tavoitteena on selvittää sellaisen hankerekisterin perustamista, jonka avulla voidaan seurata sellaisten yritysten menestystä ja vaikutuksia yhteiskuntaan, jotka ovat saaneet aluepoliittisin perustein tukea yhteiskunnalta. Myöhemmässä vaiheessa seuranta tulisi ulottaa myös muiden taloudellisten tukimuotojen (K-takuut, suhdannelainat ja -avustukset yms.) seurantaan.

Tukitoimenpiteiden vaikutusten seuranta aloitettaisiin ensi vaiheessa teollisuudesta.

- Tietojenkäsittelyn kehittämisen toteuttamismahdollisuuksien selvittäminen.

Hanke liittyy aluehallinnon tietojenkäsittelyn kehittämiseen ja on yhteydessä mm. edellä kuvattuun lääninhallitusten tilastointia pohtivan toimikunnan työhön.

- Hyväksikäyttöjärjestelmien apuvälineet

Hanke tähtää sellaisten apuvälineiden luomiseen, joilla tietojärjestelmien käyttöarvoa tietojen käyttäjien kannalta voidaan lisätä. Hanke sisältää mm. tiedostojen ylläpitovastuun selvittämisen sekä organisaatoriset järjestelyt, joilla helppo, nopea ja joustava tietopalvelu voidaan turvata.

6. ALUETILASTOJEN KEHITTÄMISEN YLEISET SUUNTAVIIVAT

Alueellisten tietojen tuotanto ei ole pystynyt mukautumaan kaikilta osin voimakkaasti kasvaneisiin tietotarpeisiin, joista esimerkkeinä voidaan mainita yhteiskuntasuunnittelun alueelliset tietotarpeet.

Pyrittäessä kehittämään alueellisten tietojen tuotantoa vastamaan paremmin yhteiskunnan tarpeita, joudutaan huomio kiinnittämään kolmeen seikkaan:

- aluetilastoinnin edellytysten kehittämiseen
- tietosisällön kehittämiseen
- hyväksikäytön kehittämiseen

Aluetilastoinnin edellytyksiä ovat tekninen ympäristö, kuten laitteet, ohjelmistot, tekniset apuvälineet sekä tietotuotannon organisointi ja henkilöresurssit. Tietosisällöllä tarkoitetaan nykyisiä, vielä hyödyntämättömiä sekä uusien tietotarpeiden mukaisia tietoaaineistoja ja niiden tietosisältöä. Hyväksikäyttö on tilastoviranomaisen näkökulmasta tietoaaineistojen hyödyntämistä ja käyttöönsaattamista aluetietojen tarvitsijoille.

Aluetilastoinnin perusta on edellytysten luominen aluetilastotuotannolle. Ratkaisut, jotka tehdään koskien tietotuotannon organisointia, atk-laitteistoja tai tietojen käsittelyyn varattavia henkilöresursseja, on otettava huomioon aluetiedostojen tietosisältöä tai tietojen hyväksikäyttöä suunniteltaessa. Mm. hyväksikäytön kehittämiskäytöihin vaikuttaa olennaisesti se, onko tietotuotanto keskitetty vai hajautettu, voidaanko hyväksikäyttöratkaisut perustaa koneelliseen tiedonsiirtoon vai onko tiedonvälitystä kehitettävä perinteisten ratkaisujen, kuten julkaisutoiminnan pohjalta.

Ratkaisut, jotka koskevat perusedellytysten luomista, ovat vielä tekemättä. Tilastoneuvosto on asettanut 18.4.1978 jaoston, jonka tehtävänä on selvittää vaihtoehtoisia valtion tilastoimen organisaatio- ja yhteistyömuotoja aluetasolla sekä näiden vaikutusta valtakunnan tason organisaatioon. Siinä yhteydessä jouduttaneen vielä uudelleen arvioimaan tietoineistojen tietosisältöä ja aluetietojen käyttöönsaattamista eri vaihtoehtojen pohjalta. Arvioinneissa joudutaan myös ottamaan huomioon meneillään olevien tietojärjestelmien kehittämishankkeiden tulokset.

Koska aluetilastoinnin peruslinjoja ei ole vielä luotu, on tässä selvityksessä rajoitettu tarkastelemaan aluetilastoinnin tietosisällön ja hyväksikäytön kehittämistä nykyisen organisaation ja laitteistojen pohjalta. Taustan luomiseksi esitetään kuitenkin lyhyesti muutamia näkökohtia laitteistojen ja organisaation kehittämissuunnista.

6.1. LAITTEET, OHJELMISTOT, TEKNISET APUVÄLINEET

Suurin osa valtion tilastotoimen tuotteista tuotetaan atk:lla. Aluetilastojen tuotanto tapahtuu osana muuta tilastotuotantoa, joten myös aluetilastojen tuotanto tapahtuu pääosin atk:lla. Tämän kehittämiselvityksen liitteenä olevasta erillisestä aluetilastokartoituksesta käy ilmi aluetilastojen tuotantotapa tilastokohtaisesti.

Atk:n merkitys aluetilastojen kohdalla on erityisen keskeinen, koska mm. aluejakojen runsaudesta johtuen tietojen käsittely, muokkaus ja integrointi ovat manuaalisesti hoidettuina liian työläitä ja hitaita suorittaa. Laitteistojen merkitys myös tietojen käyttöönsaattamisessa on tulevaisuudessa yhä tärkeämpi. Tekninen kehitys on laitteistojen ja tiedonsiirron osalta ollut viime vuosina nopeaa. Tällä hetkellä voidaan todeta, ettei alueellisen tietojärjestelmän kehittäminen ole esteenä laitteistotarjontaan eikä tietojensiirtotekniikkaan. Esim. piirturit, katselulaitteet ja erilaiset näyttöpäätteet ovat pitkälle kehittyneitä. Myös suunnittelukäyttöjä palveleva ohjelmistotarjonta on runsas.

Tilastokeskuksen laitteiston nykytilasta on esitetty kuvaus Alueorganisaatiojaoston teknisen työryhmän loppuraportina.

Koneellisen tietojen käyttöönsaattamisen esteenä esim. aluehallintoon, on ollut myös atk-resurssien niukkuus aluetasolla.

Aluetasolla on atk-resursseja käytössä mm. monilla kaupungeilla. Väliportaan tasolla on valtion erillisillä piirihallintoviranomaisilla atk-resursseja mm. sairaalakuntainliitoilla, tie- ja vesirakennushallinnolla sekä poliisihallinnolla ja työvoimahallinnolla. Lääninhallituksilla ei ole tällä hetkellä varsinaisia atk-henkilöresursseja tai atk-laiteresursseja. Valtion tietokonekeskus on kokeilumielessä sijoittanut eräisiin lääninhallituksiin etäispäätteitä. Lisäksi varsin monilla valtion virastoilla ja laitoksilla on suunnitelmia alueellisen atk-toiminnan käynnistämiseksi.

Alueellisen atk-resurssipolitiikan suuntaviivoja ei ole toistaiseksi määritelty valtiovarainministeriön toimesta. Järjestelyvaihtoehtoina on laiteresurssien kohdalta esitetty mm. seuraavia vaihtoehtoja.

- kukin hallinnonala ja virasto huolehtii tarvitsemistaan atk-laitteista
- lääninhallitukset hankkivat atk-laitteita eri viranomais-ten yhteistä käyttöä varten
- valtion tietokonekeskus laajentaa aluekeskusverkkoaan jokaiseen lääniiin.

Kehityssuunta on seurannut lähinnä ensimmäistä vaihtoehtoa.

Mikäli aluetilastojen käyttöönsaattamista konekielisessä muodossa alueellisiin tarpeisiin pyritään edistämään, tulee huolellisesti seurata aluehallinnon atk-resurssien kehitystä. Erityisesti tulisi selvittää mahdollisuudet välittää päätteellä kokeilu- mielessä tietoja jonkun aluehallintoviranomaisen tarpeita palvelemaan. Ruotsin tilastollisella keskusvirastolla SCB:lla on kokeilukäytössä neljässä läänissä päätteitä, joiden avulla voidaan käyttää aluetietoja sisältävää tietokantaa RSDB:ta.

6.2. TILASTOTUOTANNON ORGANISAATIO JA HENKILÖRESURSSIT

Aluetilastojen tuotanto Tilastokeskuksessa tapahtuu tällä hetkellä eri puolilla Tilastokeskuksen linjaorganisaatiota muun tilastotuotannon ohessa. Tuotanto-organisaation rakenteesta johtuen aluetilastointia hoidetaan samoilla laitteistoilla, henkilökunnalla ja käyttöönsaattamismuodoilla kuin muutakin tilastointia. Tuotettujen aluetietojen tietosisältöön on kiinnitetty varsin vähän huomiota, niinpä esim. tuotettujen tietojen keskinäistä yhdisteltävyyttä ei ole selvitetty. Sen seurauksena tilastotoimen mahdollisuudet hoitaa joustavasti viime vuosina voimakkaasti kasvanutta alueellisten tietojen kysyntää, ovat olleet huonot.

Aluetilastojen tuottamiseen suoranaisesti osoitettuja resursseja Tilastokeskuksessa ovat:

- aluetilastojen kehittämis- ja koordinointiyksikkö
- aluetilinpidon henkilöstö
- alueellisen luottokannan laatiminen
- jultti

Näiden lisäksi varsin monet toimistot hoitavat käytännössä aluetilastointia Tilastokeskuksessa.

Aluetilastotuotannon tehostamisen kannalta keskeistä olisi aluetilastoja tuottavien henkilöiden yhteistyön kehittäminen. esim. yhteistyöryhmän muodossa. Joustavaan palveluun Tilastokeskuksen aluetilastotuotannossa päästään vain yhdistämällä nykyisiä tuotantoresursseja esim. kuntasuunnittelun tarvitsemien tai muiden suurten tietopakettiprojektien puitteissa.

Suunnittelulainsäädännön kehittymisen myötä, josta esimerkkeinä ovat rakennuslaki, laki alueellisen kehityksen edistämisestä sekä kunnallislaki, on kasvanut erityisesti sellaisten tietojen kysyntä, jona samanaikaisesti tarvitaan tietoja monilta eri ilmiöalueilta. Organisaatorakenteesta johtuen tällaisten tietotarpeiden hoitaminen on osoittautunut käytännössä ongelmaksi, koska mitään alueellista kokonaisnäkemyistä tietotuotannosta enempiä kuin kokonaisvaltaisista tietotarpeista ei ole ollut.

Myös sellaisten alueellisten tietotarpeiden hoitaminen, jossa useiden eri tasoilla toimivien viranomaisten tietojen kysyntä kohdistuu samoihin tietoihin, on osoittautunut ongelmaksi nykyorganisaatiossa. Tämä johtuu lähinnä siitä, että kustannussyistä aluetilastoja ei ole voitu saattaa käyttöön samassa laajuudessa julkaisumuodossa kuin muita tilastoja. Huomattava osa aluetiedoista on saatavissa pekästään valokopioina erikseen pyydettäessä. 464 kunnan ja satojen aluehallintoviranomaisen lakisääteisen ja osin vapaaehtoisten suunnitelmien tietotarpeiden huolto keskitetyksi valokopioina on osoittautunut lähes mahdottomaksi tehtäväksi. Varsinkin kun julkaisemattomien aluetilastojen tietosisällöstä ei juuri ole ollut keskitettyä informaatiota käytettävissä.

Alueellisen tietohuollon keskitetyssä hoitamisessa esiintyvät ongelmat ovat johtaneet siihen, että monet aluetilastojen käyttäjät ovat kiinnittäneet huomiota alueelliseen tilastointiin ja tietotuotantoon. Yleisesti on nähty organisaation kehittämisen ratkaisuna ongelmille. Käytännön tutkimus- ja suunnittelutyön painopisteen siirtyessä yhä enemmän aluetasolle samanaikaisesti, kun tehtäviä ja toimivaltaa siirretään alaspäin. Tämä edellyttää, että tietohuollon järjestämiseksi väliportaalle muodostetaan organisaatio, joka muokkaisi kerätyt valtakunnalliset ja alueelliset tiedot ja suorittaisi niiden jakelun alueen käyttäjäkunnalle ja keskushallinnolle.

Organisaation tulisi väliportaan tasolla olla lähellä alueellisten tietojen tarvitsijoita, joita ovat lähinnä yhteensovittavasta suunnittelusta vastaavat viranomaiset.

Lainsäädännön lisätessä suunnitteluelvotteita samanaikaisesti kun tietotuotannon organisaatio aluetasolla ei ole kunnossa, on johtanut tarpeettomaan päällekkäisyyteen henkilöressurssien käytössä. Useat viranomaiset joutuvat oman suunnitteluelvoitteensa puitteissa keräämään osittain samoja alueellisia tietoja. Päällekkäisyyttä esiintyy sekä tietojen keruuna että tietojen käyttöönsaattamisessa. Tämä on vaikeuttanut mm. vertailukelpoisuuden säilyttämistä eri alueita koskevissa tiedoissa. Myös vastaajien tiedonantotaakka on alueellisesti kasvanut erityisesti yrityksen ja kuntien kohdalla.

Tiedonantotaakan kasvamisesta esimerkkinä ovat mm. työpaikkoja koskevat tiedot, joita yrityksiltä aluetasolla tiedustellaan, jo melkein samansisältöisenä lähes kahdenkymmenen viranomaisen, järjestön, tutkimuslaitoksen, rahaston yms. toimesta. Vastaava tilanne on kuntiin suuntautuvien tiedustelujen kohdalla.

Vastuutaakan vähentämiseksi, vertailukelpoisuuden parantamiseksi sekä resurssien päällekkäiskäytön välttämiseksi eräät seutu-kaavaliitot ja lääninhallitukset ovat ryhtyneet oma-aloitteisesti koordinoimaan aluetasolla tapahtuvaa tiedonkeruuta ja tiedonjakoa. Tämä on tapahtunut yhtenäistämällä yrityksille suunnattuja tiedusteluja, laatimalla alueellisia tilastojulkaisuja sekä tehostamalla tietopalvelua.

Tällaisen toiminnan huonoina puolina on nähtävä vertailukelpoisuuden puuttuminen valtakunnallisiin tilastoihin, sekä tietotarjonnan epäyhtenäisyys eri alueilla.

6.3. ALUETILASTOJEN TIETOSISÄLLÖN KEHITTÄMINEN

Aluetilastojen tietosisällön kehittämässä on kaksi painopistealuetta: Toisaalta kehitetään nykyistä aluetilastojen tarjontaa siten, että tuotettuja tietoja voidaan integroida keskenään ja että tuotetut tiedot pyritään saamaan muuttujien, käsitteiden ja luokitusten osalta vastaamaan paremmin tarpeita. Tehtävä edellyttää nykyisen tietotuotannon tarkkaa tuntemista sekä tietotarpeiden jatkuvaa seurantaa.

Toinen kehittämisslinja pyrkii saamaan puuttuvien tietojen tuotannon käyntiin. Useimmissa tapauksissa on kysymys sellaisista puutteista, joissa tieto tuotetaan valtakunnallisena, mutta vastaava aluetason tieto puuttuu tai tieto on olemassa, mutta sitä ei ole osattu hyödyntää. Luonnollisesti on olemassa vielä varsin paljon sellaisia alueita, joista ei ole tietoja lainkaan käytettävissä edes valtakunnallisina. Maankäytön tiedot ovat tyypillinen esimerkki tällaisista puutteista. Eräissä tapauksissa saattaa joillakin kaupungeilla tai kunnilla olla omia tarpeitaan palvelevia erityistietoja, joita ei muiden kuntien osalta ole käytettävissä.

Vaikka tietosisällön kehittäminen on kokonaisuudessaan tilastoviranomaisille valtava tehtävä johtuen osittain aluetilastoinnin nykyisestä hajanaisuudesta ja koordinoimattomuudesta osittain suunnittelujärjestelmien lukuisuudesta ja käyttäjien tietotarpeen selkiytymättömyydestä, voidaan käyttäjien kommentteista vetää jonkinlaisia johtopäätöksiä kehittämisen painopistesuunniksi.

Esimerkiksi kuntasuunnittelun tietotarpeen todettiin vaihtelevan kunnittain, mistä syystä kuntasuunnittelijoiden on vaikea täsmällisesti yksilöidä tarvitsemiaan tietoja. Siten kunnat tai niiden keskusjärjestöt eivät voi myöskään antaa yhtenäistä ja kattavaa suositusta mitä nimenomaisia tietoja on kerättävä kuntasuunnittelun tarpeisiin. Olennaisempaa kuin tiedon tarpeen

eksakti määrittely, olisi kuntien keskusjärjestöjen mielestä selvittää, mitä alueittaisia tietoja on saatavissa ja millä aluejaolla; kuntasuunnittelun kannalta erityisesti, mitä tietoja on saatavissa kuntajaolla tai sen osa-aluejaolla.

Korostetusti tuotiin esille, ettei alueviranomaisten näkökulmasta ole useinkaan ongelmana se, mitä Tilastokeskus tai muut tilastoviranomaiset tuottavat, sillä tuotettu tilastoaineisto kattaa suurin piirtein tarpeen. Keskeinen ongelma on sen sijaan, miten tilastot tuotetaan ts. tilaston aika-tila, luotettavuus ja tulosteiden käyttökelpoisuus (tulostusmuoto).

Käyttäjien näkemysten mukaan tietosisällön kehittämisen tulisi siis voimakkaasti painottua nykyisen aluetilastotuotannon hyödyntämiseen ja aineistojen muokkaamiseen paremmin käyttäjien tarpeita vastaavaksi. Uusien aluetilastoaineistojen luomiseen on perusteltua ryhtyä vain, jos hanke saa taakseen riittävän laajan yhteiskunta- tai aluepoliittisen tuen.

6.3.1. KEHITETTÄVIEN ALUETILASTOJEN TÄRKEYSJÄRJESTYS

Asetuskirjelmän mukaan työryhmän tuli esittää kehitettävien aluetilastojen tärkeysjärjestys, kiireellisyys ja toteuttamismahdollisuudet. Vaikka käyttäjien näkemykset ja tarvemäärittäykset antavat suuntaa aluetilastojen priorisointiin, on tärkeysjärjestyksen määrittely työryhmän mielestä erittäin vaikeaa ja tavallaan epätarkoituksenmukaisestakin, sillä yhteiskunta ja aluesuunnitteluun tarvittava tietomäärä on niin laaja ja muuttuva, ettei yksittäisen tietotarpeen asettaminen toisen edelle tunnu tarkoituksenmukaiselta.

Ongelmaa pyrittiin kuitenkin lähestymään kahdesta näkökulmasta:

- Ensinnäkin, koska kehittämistyössä lienee suuri paino resurssien käytöllä, tulisi olla selvyys pahimmista "aukkoalueista" ja niiden korjaamiseen tarvittavista resursseista. Eräänä kriteerinä voidaan pitää sitä, että tiedontuotantoa pyritään kehittämään niillä oleellisiksi katsottavilla alueilla, joista tiedon saanti puuttuu lähes kokonaan tai on huomattavan hidasta
- Toinen näkökulma myötäilee osittain ensiksi esitettyä. Sen mukaan työryhmän tulisi - ottaen huomioon niukat resurssit ja uudistusehdotusten toteutettavuus - etsiä ne uudistus- ja kehittämiskohteet, jotka ovat yhteisiä useimmille.

Kun näitä lähestymistapoja sovelletaan käyttäjien esittämiin tietotarpeisiin, erottuu kaksi keskeistä kehittämiskohdetta: väestö- ja asuntolaskenta sekä alueellisten talous- ja tuotantotilastojen erityisesti valtiontaloutta koskevan aluetilastotuotannon ja aluetilinpäidon kehittäminen.

Tosin yhteisenä piirteenä lähes kaikille tietotarpeille oli kunta- ja sitä pienemmällä alueella säännöllisesti tuotettavien tilastotietojen akuutti tarve. Tässä mielessä tehtiin esityksiä kehitettävistä tilastoista, joiden toteuttaminen kuitenkin edellyttäisi koordinaattipohjaista tietoa, kuten rakennus- ja asemakaavatilastot asuntoalueiden nykyisestä väestöstä, asuntokannasta, asumisväljyydestä ja käytössä olevasta kerrosalasta tai työvoima- ja työpaikkatilastot kunnittain, taajamittain sekä asunto- ja teollisuusalueittain.

Perinteisesti virallisen tilastoinnin piiriin ei ole sisältynyt kuntaa pienempien osa-alueiden tilastojen laadinta, eikä se liene resurssi- ja kustannussyistä mahdollistakaan. Tilastoviranomaisen tulisi tässä tapauksessa vastata hallitsemiensa aineistojen puitteissa tilastojen laatimiseen tarvittavien perustietojen saannista ja tarjota tietoja käyttäjille maksullisena tietopalveluna. Tästä syystä osa-alueittaisten tilastojen tarve on tulkittu kohdistuvan osa-alueittaisiin tietojä tuottavien rekisterien tietosisällön ja tulostuspalvelujen, eikä kyseisten tilastojen itsenäiseksi kehittämistarpeeksi. Tässä yhteydessä ei liene tarkoituksenmukaista selvittää kovinkaan yksityiskohtaisesti väestölaskennan, aluetilinpidon tai valtion talouden aluetilastotuotannon tietosisältöä, vaan keskittyä käyttäjien esittämän tietotarpeen ja kritiikin kuvaamiseen ja koota sen pohjalta kehittämissuosituksia.

Tämä tarkastelu on luonteeltaan kokoava, sillä käyttäjien kritiikki, tarpeenmäärittely ja kehittämissuosituksia ovat välittyneet asianomaisiin tilastoyksiköihin jo työryhmän työn kuluessa.

VAESTÖ- JA ASUNTOLASKENTA

Keskeisin yhdyskunta- ja aluesuunnittelussa käytetty perusa-aineisto on väestö- ja asuntolaskenta. Väestölaskenta on Suomessa vakinaisesti asuvan väestön, perheiden ja asuntokuntien määrää ja rakennetta koskeva tutkimus. Tutkimukseen liitettävän asuntolaskennan avulla selvitetään asuntokannan määrä ja rakenne sekä väestön asunto-olot. Kiinteistö- ja väestölaskennan tehtävänä on antaa tietoja rakennuskannasta, liike-, laitos-, toimisto- yms. huoneistoista sekä rakennetuista kiinteistöistä. Tutkimus on lakisääteinen ja uusitaan joka kymmenes vuosi; seuraavan kerran tutkimus koskee vuotta 1980.

Vuonna 1975 tehtiin lisäksi ensimmäisen kerran ns. väliväestölaskenta, asunto- ja elinkeinotutkimus (AET), joka oli jonkin verran varsinaista väestölaskentaa suppeampi mm. rakennustietoja ei kerätty.

Väestölaskennan tiedot ovat perusmateriaalina useimmille yhdyskunta- ja aluesuunnitelmille, kuten eri hallinnonalojen sektorisuunnitelmille sekä suunnittelutasoittaisille valtakunnan ja lääninsuunnitelmille, seutukaavoitukselle sekä kuntasuunnitelmille. VAL:n käyttökelpoisuus perustuu erityisesti siihen, että monien tietojen osalta se on joko ainoa käytettävissä oleva tai peittävä tietolähde, jota muut lähdetaineistot eivät pysty korvaamaan - siitäkin huolimatta, että useilla suunnittelujärjestelmillä on pitkälle vietyjä ja osittain toteutuneita suunnitelmia oman tietotarpeensa tyydyttämiseen.

Kritiikki pohjautui vuoden 1975 asunto- ja elinkeinotutkimuksesta saatuihin kokemuksiin. Purevinta arvostelua kohdistettiin tulostusaikatauluun, tietotarkkuuteen ja alue-tietojen tuottamisvalmiuteen.

Suunnittelun näkökulmasta tulostusten aikaväli on liian pitkä. Keskeisimpien tietojen tulisi olla käytettävissä 1/2 - 1 vuoden viiveellä. Vuonna 1975 suoritettun asunto- ja elinkeinotutkimuksen (AET) tulostuksen hitaus on haitannut merkittävästi mm. seutukaavaliittojen kokonaissuunnittelua ja hidastanut suunnittelu-aikataulua. Kokonaissuunnittelun seuraava kierros ajoittuu suunnittelun osalta pääosin vuodelle 1982. Näin ollen VAL 80:n tulosten tulisi olla käytettävissä viimeistään vuonna 1982.

Vastaavia nopeusvaatimuksia asettavat myös läänien, ministeriöiden ja valtion kehittämissuunnitelmien laadinta. 80-luvun alkuun keskittyy useita suunnitteluprojekteja, jotka edellyttävät perustakseen tietoja väestöstä ja sen elinoloista, yhdyskuntarakenteesta ja taloudellisesta toiminnasta. Projektien valmistumisajankohtana pidetään vuoden 1982 alkua, jolloin uuden aluepoliittisen lainsäädännön on määrä astua voimaan.

Väestölaskennan osa-alueittaisten tietojen luotettavuutta heikentää koodinaattitietojen alipeittävyys, mistä syystä osa-alue-tietojen käyttäjät ovat joutuneet käyttämään huomattavasti resursseja tietojen tarkistamiseen. Jos korjaukset tehdään lisäksi eri alueilla eri perustein, tietojen valtakunnallinen vertailtavuus ja yhdisteltävyys kärsii.

Väestölaskennan osa-alueittaisissa tiedoissa on kautta linjan puutteita, jotka selittynevät vain osittain koordinaattitietojen epätarkkuuksilla ja ilmoitetuilla alipeittävyyksillä. Osa-alue-tietojen käyttäjät ovat joutuneet käyttämään huomattavasti resursseja tietojen tarkistamiseen. Kun korjaukset tehdään lisäksi eri alueilla eri perustein, tietojen valtakunnallinen vertailtavuus ja yhdisteltävyys kärsii.

Aineiston tulostuksessa ei ole riittävästi otettu huomioon käyttäjien tarpeita. Valmiiden, käyttöön sellaisenaan soveltuvien tulosteiden puuttuessa, alueviranomaiset ovat joutuneet käyttämään maksullisen tietopalvelun palveluja hyväkseen tai turvautumaan omaan tiedonkeruuseen. Maksullisen tietopalvelun valmiutta aluetietojen tuottamiseen pidettiin yleisesti vain tyydyttävänä.

VAL 80:n tietosisällön määrittelyä varten Tilastokeskus suoritti tietotarvetiedustelun (TK:n muistio n:o 47, 10.11.1977). Tiedustelu kohdistettiin ministeriöille, valtion virastoille ja laitoksille, yliopistoihin ja korkeakouluihin, tutkimuslaitoksille, kunnallisille keskusjärjestöille, seutukaavaliitoille, lääninhallituksille sekä useille kunnille, puolueille ja järjestöille.

Alueviranomaisten vastaukset jakautuivat seuraavasti
(luvut prosentteja):

	lääninhal- litukset			SKL:t SSKL			Kaupungit kaupunki- liitto			Kunnat kunnallis- liitot		
	ET	T	TN	ET	T	TN	ET	T	TN	ET	T	TN
1. henkilötiedot	31	44	25	19	37	44	33	35	32	14	42	44
2. taloudelliset tiedot	51	33	16	41	36	23	39	33	28	42	30	28
3. koulutustiedot	43	36	21	25	42	33	18	64	18	16	42	42
4. hedelmällisyys- tiedot	10	22	68	18	11	71	15	23	62	5	13	82
5. ruokakunta, perhe, asunto- kunta	30	38	32	15	35	50	30	40	30	21	30	49
6. kestokulutus- hyödykkeet	9	51	40	16	43	41	6	33	61	12	31	57
7. kesämökit	36	64	-	74	26	-	15	77	8	42	33	25
8. muut kuin asuinhuoneistot	18	45	37	37	32	31	54	32	14	18	58	24

ET = Erittäin tarpeellinen

T = Tarpeellinen

TN = Tarpeeton

Yksittäisistä tiedoista tarpeellisimpina pidettiin henkilöihin kohdistuvia tietoja, kuten sukupuoli, syntymäaika, pääasiallinen toiminta, ammatti, toimiala, työpaikan sijainti, työmatkan pituus, ja tulot. Muita tarpeellisia tietoja olivat mm. asutokunnan koko, kesämökkitieto, huoneiston käyttö, pinta-alan käyttö ja huoneiston kokonaispinta-ala. Koordinaattien avulla muodostettavia taajamatilastoja, kuntien osa-alueittaisia tietoja ja ns. teemakarttoja pitivät seutukaavaliitot, kunnat ja kuntien järjestöt erittäin tarpeellisina.

Vähiten tarpeellisia alueviranomaisen kannalta olivat hedelmällisyystiedot ja eräiden kestokulutushyödykkeiden, kuten pesukoneen, jääkaapin tai pakastimen omistus.

Tiedustelun heikkoutena voitaneen pitää käyttäjien kannalta tärkeiden maankäyttö- ja rakennustietojen puuttumista. Siten näiden tietojen tarpeellisuutta ei voi verrata tietokohtaisesti tiedustelussa kysyttyihin tietoihin. Tosin yksittäisten tietojen tarpeellisuuden keskinäinen vertailu ei aina ole perusteltua, sillä tiedon tarve ei yleensä liity yksittäiseen tietoon vaan laajempaan tietokokonaisuuteen.

Aluetilastojen selvitystyöryhmän työssä tuli korostuneesti ilmi maa-alan käyttöä koskevien tietojen niukkuus esim. asumisen, teollisuuden ym. maankäyttömuotojen osalta. Samoin mm. palvelujen sijainti- ja saavutettavuustietojen puutetta pidettiin suunnittelua hankaloittavana tekijänä.

Suoranaisesti VAL 80 koskevat kehittämissuunnitelmat jäivät melko yleisiksi. Mm. rakennusten koordinaattien tarkistamiseksi ja saattamiseksi ajantasalle seutukaavaliitot tarjoutuivat toimimaan tarvittaessa kuntien työn koordinoijana sekä koordinaattien tarkistajana. Tulosten saamiseksi riittävän ajoissa käyttäjille ehdotettiin aineiston käsittelyä väliportaalla ennen aineiston siirtoa Tilastokeskukseen. Lisäksi väestölaskennan tulostusjärjestys ja tietosisältö ehdotettiin suunniteltavaksi yhdessä tietojen käyttäjien kanssa.

VALTION TALOUTTA KOSKEVAN ALUETILASTOINNIN KEHITTÄMINEN

Valtion taloutta koskevan aluetiedon puutetta ovat tähdentäneet erityisesti valtiovarainministeriö, valtioneuvoston kanslia, väliportaan hallinnon suunnitteluviranomaiset sekä useat julkisen talouden tutkijat. Tietojen puutteen on koettu hankaloittavan mm. tulo- ja menoarvion laatimista, kuten myös aluepoliittista suunnittelua, lääninsuunnittelua ja seutukaavoitusta. Eräät tutkijat ovat todenneet, että vaikka alueellista tuotantotoimintaa ja yrityksiä osana aluetaloutta on tutkittu verraten runsaasti, on tutkimus julkisen talouden vaikutuksesta aluetalouteen laiminlyöty pääasiallisesti virallisten tietojen puutteesta johtuen.

Alueellisessa kehittämissuunnitelmassaan (MAKS) valtiovarainministeriö katsoo, "että Tilastokeskuksen tulisi tehostaa talouspoliittista päätöksentekoa palvelevien alue-tietojen tuotantoa sille myönnettujen voimavarojen puitteissa. Tähän tulisi pyrkiä mm. käynnistämällä alueittaisten tulo- ja tulonkäyttötilastojen laadinta, laajentamalla valtion sektoria koskevien vertailukelpoisten aluetietojen tuotantoa sekä koordinoimalla tähänastista määrätietoistemmin hallinnossa tapahtuvaa aluetietojen tuotantoa mm. käsitteitä ja luokituksia sekä aluejakoja yhtenäistämällä. Tilastokeskuksen tulee myös kiinteästi seurata ministeriöissä, lääneissä ja muualla valtionhallinnossa tapahtuvaa alueellista suunnittelua."

Väliportaan hallinnon uudistuksen myötä alueellisen tarkastelukulman merkitys kasvanee entisestään. Koska valtion tehtävänä

on tuotantotoimintaa tukemalla ja yritysten ja julkisten palvelujen sijoittumista ohjaamalla turvata kunkin alueen väestölle työpaikan saanti, tulotason nousu ja palvelujen saatavuus sekä edistää elinkeino- ja yhdyskuntarakenteen kehitystä, sen olisi myös aluepoliittisten päätösten tueksi saatava tietoa siitä,

- mikä on valtion taloudellisen toiminnan osuus ja vaikutus eri alueilla ja
- missä määrin eri alueet ovat valtion välittömien rahavirtojen nettosaajia tai -maksajia.

Valtion taloutta koskevan aluetilastoinnin kehittämistä on tarkasteltu yksityiskohtaisesti VM:n tulo- ja menoarvio-osaston "määrärahojen alueellista kohdentumista koskevan kehittämissankkeen" loppuraportissa.¹⁾

Raportissa todetaan valtionaloutta koskevan aluetilastoinnin liittyvän sekä käsitteiltään että luokituksiltaan kansantalouden tilinpidon tarkastelukehikkoon. Kokonaiskuvan saamiseksi nimenomaan valtion tulojen ja menojen alueittaisesta jakautumisesta olisi valtion sektoria voitava tarkastella erikseen muista sektoreista. Tämä edellyttää institutionaalisen sektoriluokituksen soveltamista aluetilinpitoon. Valtionalouden aluetietojen hyväksikäytön kannalta keskeisiä luokituksia ovat budjetin meno- ja tulolajiluokitus sekä tehtäväluokitus. Aluetiedot tulisi tuottaa aluetilinpidon mukaisesti lääneittäin.

Valtiovarainministeriön näkökulmasta valtionalouden menopuolella suurin alueistamisen tarve kohdistuu tukipalkkioihin, siirtoihin kunnille sekä eräisiin finanssisijoituksiin. Alueistamisen ulkopuolelle tulisi jättää ne erät, joita ei käsitteellisistä syistä voida edes panospuolella alueellistaa, kuten siirrot ulkomaille, erät liikennemenot sekä valtion velan menot.

Vaihtoehtoisista perustiedon keräysmahdollisuuksista mainitaan valtion maksuliike- ja kirjanpitojärjestelmä, tiedon kokoaminen eri julkaisuista ja täydentävä tiedustelu sekä tietojen kerääminen tilivirastoittain tiedustelulla. Ministeriön mukaan valtionalouden lääneittäiset tiedot tulisi pitemmällä aikavälillä pyrkiä tuottamaan yhteisen maksuliike- ja kirjanpitojärjestelmän avulla. Koska aluetiedon tarve ajoittuu kuitenkin 80-luvun alkuun mm. väliportaan hallinnon uudistuksen takia, olisi tietojen saamiseksi käynnistettävä erikoisselvitys. Selvityksen kohdevuosi olisi valittava yhdenmukaisesti seuraavan aluetilinpitokierroksen kohdevuoden kanssa,

---

1) VM, Tulo- ja menoarvio-osasto, 10.9.1978/EA;
Määrärahojen alueellista kohdentamista koskeva kehittämissanke/osahankkeen 2 loppuraportti.

jolloin säataisiin arvokasta tietoa valtiontalouden alueis-
tamismahdollisuuksista ja nykyisestä aluetiedon tuotannosta
sekä käsitteellisistä ja luokitusongelmista aluetilinpido-
n jatkoa silmälläpitäen.

Mm. tiedontuotannon järjeistämisen kannalta valtiontaloutta
koskeva aluetilastotuotanto olisi pyrittävä pitemmällä aika-
välillä kytkemään aluetilinpitoon. Tämä merkitsisi sitä, että
alueittainen tarkastelu tuotettaisiin joka toinen vuosi
aluetilinpido-
n tuotantorytmin mukaisesti. Ensimmäinen tarkas-
telu tulisi suorittaa vuodelta 1980 ja seuraavat vuosina
1982, 1984 jne.

MUUT ALUETILASTOT

Selvitystyön yhteydessä useat käyttäjät edellyttivät koordinaat-
tipohjaisten osa-alueittaisten tietojen tuottamista. Toisaalta
kommentit kohdistuvat yksittäisiin tilastotietoihin, joiden
puuttuminen käyttäjän mielestä heikensi aluetilaston käyttöä
suunnittelujärjestelmän tietolähteenä. Nämä kommentit jäivät
vielä liian hajanaisiksi, jotta niiden pohjalta aluetilastojen
priorisointi olisi ollut mahdollista. Siksi tässä selvityksessä
tydytään vain luettelomaisesti kokoamaan käyttäjien kehittämis-
ehdotukset. Tosin luetteloon sisältyy mm. palvelusektorin alue-
tilastointi, minkä heikkouksiin tai puutteeseen useat käyttäjät
ovat kiinnittäneet huomiota ja minkä priorisointi siinä mie-
lessä tuntuisi mielekkäältä. Kehittämiskommentit olivat kuitenkin
niin yleisluonteisia, ettei kehittämissuuntia ole pystytty
riittävän konkreettisesti hahmottamaan. Tästä syystä palvelu-
sektorin aluetilastointi on vain tyydytty kirjaamaan luetteloon.

Selkeinmin aluetilastojen puutteita pystyivät kirjaamaan seutu-
kaavaliitot, mistä syystä liittojen näkemykset korostuvat
luettelossa suhteessa muiden käyttäjien näkemyksiin.

Alueiden käyttö ja käyttöönottoprosessi

- tilaston tulisi sisältää tietoja maaperästä, kaavoitusasteesta, pinta-alan käytöstä eri tarkoituksiin ym.

Asuminen:

- nykyistä paremmat alueittaiset tiedot asuntojen poistumasta, varaumasta, määrästä, asuntokannan alueellisesta jakaumasta, asumisväljyydestä ja varustetasosta
- seuraavia tietoja: asuntoalueiden pinta-ala, tehokkuusluku, rakennusoikeus, käytettävissä oleva kerrosala ja huoneistoala, käytetty rakennusoikeus, toteutunut tehokkuusluku, asukkaiden lukumäärä, asukastiheys, asumisväljyys, asuntojen määrä, asuntotiheys, keskim. asuntokoko jne.

Elinolosuhteet: Alueellinen ELÄ-vuosikirja

Liikenne:

- tarvitaan tietoja mistä - mihin - miten matriisi-
muodossa

Maa- ja metsätalous:

- alkutuotannosta alueittaisia tietoja, alueittaiset
tilakokotiedot tilan suuruuden mukaan luokiteltuna,
tietoja maanomistusoloista, maan hintatiedot.

Palvelusektori:

- Palvelusektorin tilastotuotantoa on kehitettävä
kauttaaltaan. Seutukaavoituksen tietotarpeet kohdis-
tavat erityisesti julkisiin palveluksiin sekä
kauppaan. Tietoja tarvitaan ammatissa toimivien
määristä, kerros m²- määristä työntekijää kohti
ym. tekijöistä. Sosiaali- ja terveydenhuoltopalve-
lujen tietojen hyväksikäyttöä häiritsee lähinnä
sopeutumaton aluejako. Tilastot sisältävät käyt-
tökelpoista tietoa piirialueittain, mutta kunnittainen
ja näin ollen mm. seutukaava-alueittainen tieto-
tuotanto puuttuu. Koulupalvelujen osalta alueittainen
tietotarve kohdistuu yleissivistävään ja ammatillii-
seen koulutukseen. Kulttuurin ja vapaa-ajan osalta
tulisi alueittaisia tietoja saada mm. näihin tarkoi-
tuksiin varatuista tiloista, palvelujen käyttö-
määristä, rahoitus- ja organisaatiokysymyksistä jne.

Rakentaminen:

- erityisesti elinkeinoelämän osalta rakennettua tilaa
ja tilankäyttöä koskevat tiedot

Tulotilastot:

- alueelliset tulotiedot toimialoittain

Tuotanto:

- alueelliset tuotantotilastot
- tietoja mm. teollisuusalueiden pinta-alasta,
rakennusoikeudesta käytössä olevasta kerrosalasta,
käytetystä rakennusoikeudesta, työpaikat (km²/tp),
aluepinta-ala (m²/tp) jne.

Työvoima:

- pendelitietojen puutteellisuus, maatalouden osalta
sivuelinkeinojen työpaikkatiedot, työvoimatiedustelun
aluejako liian karkea

Väestö:

- väestömuutosten ennakkotiedot eivät ole vastanneet
riittävän hyvin henkikirjoitustietoja

- väestötietojen tarve kohdistuu ensi sijaisesti kunta-kohtaisiin tietoihin, joskin kunnan osa-alue ja taajama-kohtainen tietojen tarve on jatkuvasti lisääntymässä
- väestötilastojen aluejaot tulisi saattaa alueelliseen suunnitteluun sopiviksi

6.3.2. ALUETILASTOINNIN KEHITTÄMISEEN LIITTYVÄT HANKKEET TILASTOKESKUKSESSA

Tarveselvityksen perusteella suunnittelujärjestelmän tietotarve ei kohdistu vain muutamiin tilastosysteemeihin, vaan hajaantuu useimmiten lukuisiin tilastoihin ja näissä vielä usein vain joihinkin yksittäisiin tietoihin. Tarpeen voimakas hajonta ja muuttuminen tekee aluetilastoinnin kehittämisen ja koordinoinnin varsin hankalaksi, eivätkä tilastoviranomaiset ole tähän mennessä pystyneet kovinkaan systemaattiseen aluetilastoinnin kehittämiseen. Toisaalta niukat resurssit eivät ole suoneet mahdollisuuksia laajamittaiseen kehittämistyöhön, vaan kehittäminen on jouduttu rajaamaan vain muutamiin tilastosysteemeihin. Mm. Tilastokeskuksessa aluetilastoinnin kehittäminen keskittyy varsin voimakkaasti VAL-80 projektiin ja sen yhteydessä toimiviin luokitus-, tietopalvelu- ja yhteistyön kehittämisryhmiin.

Seuraavassa suppea yhteenveto Tilastokeskuksen aluetilastotai aluetilastointia sivuavista hankkeista seuraavalla KTS-kaudella 1980 - 1984:

Aluetiedoston suunnittelu:

- Tilastokeskuksen tuottamien kuntapohjaisten tietojen hallinta siten, että tuotettuja tietoja voidaan integroida halutulla tavalla. Tiedoston sisältö koostuu tärkeimmistä kuntapohjaisista vuositilastoista, jotka on käsitteiden osalta mahdollista ja tietojen käytön osalta tarkoituksenmukaista sisällyttää tiedostoon.

Aluetilinpito:

- Seuraava aluetilinpito laaditaan vuodelta 1978. Vuoden 1978 aineisto on lopullisesti käytettävissä vuoden 1980 syksyllä. Aluetilinpito tuotetaan samansisältöisenä kuin aiemminkin. Uusiksi tiedoiksi on harkittu eräitä julkisen sektorin tuotanto- ja investointitietoja. Tilinpidon arvioidaan valmistuvan vuoden 1981 syksyllä. Tämän jälkeen aluetilinpito tehdään joka toinen vuosi, seuraavan kerran vuodelta 1980.

Budjetin alueellistaminen:

- Tilastokeskuksessa on käynnistetty erikoisselvitys budjetin alueellistamista. Selvitys on kokeilu- luonteinen ja tarkoituksena on jakaa valtion vuoden 1978 tilinpäätöksen tulot ja menot mahdollisimman kattavasti lääneittäin. Selvityksen tulokset valmistuvat vuoden 1980 syksyyn mennessä.

VAL-80:

- VAL-80 suunnittelu on käynnistynyt jo vuonna 1976, jolloin asetettiin työryhmä selvittämään VAL-80 pääsuuntaviivoja. VAL-80 tietosisältöä on kartoitettu vuoden 1977 aikana suoritetulla tietotarvetiedustella. Erityisesti tullaan kiinnittämään huomiota tulostuksen nopeuttamiseen. Ennakkotietojen oletetaan valmistuvan pienistä kunnista 4-6 kk aineiston keräämisestä, suurista kunnista vuoden kuluessa. Julkaisut valmistuvat vuosina 1982-83.
- VAL-80 yhteistyötä kuntien kanssa tehostamaan on perustettu neuvoryhmä, jonka tarkoituksena on käsitellä mm. paikallisorganisaatioiden luomista, kuntien tehtäviä tietojen keruussa ja käsittelyssä, laatu- ja aikatauluvaatimuksia jne.
- VAL-80 tietopalvelua kehittämään on asetettu työryhmä, jonka tehtävänä on määritellä, mitä tietoja tuotetaan maksullisena tietopalveluna. Ryhmän tulisi edelleen tehdä esitys siitä, miten aineistoa on muokattava, jotta siitä voidaan mahdollisimman edullisesti tuottaa maksullisia tietoja sekä laatimaan esityksen osa-alueittain ja ruuduittain tulostettavista tiedoista ottaen huomioon VAL-80 tietosisältö ja käyttäjien tarpeet.
- VAL-80 yhteydessä on myös asetettu luokitustyöryhmä, jonka tehtävänä on kartoittaa keskeisimmät tilastoja yhtenäistävät luokitukset, kuten tulo-, ammatti-, yhteiskunnallista asemaa koskevat- ja alueluokitukset ja tehdä ehdotukset luokitusten kehittämisen suuntaviivoista.

Tilastojen käyttöönsaattamistapojen kehittäminen:

- Tavoitteena on selvittää ne väylät, joilla tilastotiedot saadaan tarvitsijan käyttöön hänelle sopivimassa muodossa. Eri käyttöönsaattamistapoina tulevat kysymykseen eri tasoiset yleis- tai erityisjulkaisut, mikrotulosteet, työtaulut, erityisselvitykset, tietokannat ja päätetekniikka

Tietopakettien valmistus:

- Tavoitteena toimittaa maksullisena pakettiratkaisuna edullisesti käyttäjän tarvitsemaa tietoa Tilastokeskuksen aineistoista käyttäjän tarpeen mukaan tulostettuna.

6.4. HYVÄKSİKÄYTÖN KEHITTÄMINEN

Nykyisten tietoaineistojen tehokkaampi hyödyntäminen on käyttäjien mukaan kiireellisimpiä kehittämistehtäviä. Perusedellytyksenä aluetietojen käytölle on tietojen tuoreus, luotettavuus, oikea aikaisuus sekä soveltuvuus suunnittelukäyttöön.

Käyttäjien mukaan tilastoviranomaiset eivät ole onnistuneet riittävän hyvin informoimaan olemassa olevista tietoaineistoista, mistä syystä aineistojen käyttö ei ole tehokasta. Tilanteen korjaaminen edellyttäisi erityisesti aluetilastojen osalta käyttäjille suunnatun informaation lisäämistä tuotetuista tilastotiedoista.

Seuraavassa hyväksikäyttöä tarkastellaan tilastoviranomaisen näkökulmasta tietojen käyttöönsaattamisongelmana.

6.4.1. JULKAISUMUOTOINEN TIEDONVÄLITYS

Tiedonvälitysmuotoja kannattaneet tarkastella siltä pohjalta, mikä merkitys tiedonvälitysmuodolla on aluetilastojen käyttöönsaattamiseen ja mitä mahdollisuuksia se luo käyttöönsaattamisen kehittämiseen.

Keskeisin tiedonvälitysmuoto on tilastojulkaisu. Aluetilastot julkaistaan normaalisti aihekohtaisissa tilastojulkaisuissa rinnan koko maata kuvaavien tilastojen kanssa. Tietojen alueellinen tarkkuus vaihtelee tilastosta ja julkaisusta toiseen.

Aluejakojen epäyhtenäisyyteen on suurelta osalta syynä aineistokohtaiset rajoitukset. Esimerkiksi otantatilastoista voidaan yleensä julkaista luotettavia tietoja vain koko maan tai suuralueetasolla. Aluejaon pienetessä satunnaisvirheen mahdollisuus kasvaa ja tietojen luotettavuusaste heikkenee.

Yksityiskohtaisen, esimerkiksi tuotenimikkeittaisen, aineiston julkaiseminen kuntakohtaisena ei liene mielekäästä (vrt. teollisuustilaston tuotekohtaiset tiedot). Aluepohjaisen tiedon, kuten kuntien taloustilaston tietojen julkaiseminen kunnittain on sen sijaan itsestään selvyys.

Toisaalta julkaisumuotoinen esittämistapa sinänsä asettaa rajoituksia. Esimerkiksi SVT- ja Tilastotiedotus- sarjassa on kustannussyistä mahdollisuus vain karkean alueittaisen tiedon, kuten lääni- ja seutukaava-alueittaisen tiedon julkaisemiseen. Kunnittainen tarkastelu pelkistyy useimmiten "kaupunki - muut kunnat" kuntaryhmittäiseen tarkasteluun. Kunnittaisen tiedon määrää on yleensä voitu lisätä vain julkaisun sivumäärää kasvattamalla.

Rajattu esitystila ja taulukkomuotoinen esitystapa johtavat usein siihen, että pyritään esittämään liian paljon aluetietoja samalla kertaa. Seurauksena taulukon luettavuus heikkenee ja yksittäisen tiedon löytäminen vaikeutuu. Useinkaan tieto ei sellaisenaan sovellu käyttöön, vaan edellyttää uudelleen muokkausta.

Lisäksi julkaisu on hidas tiedonvälitysmuoto. Julkaisu palvelee parhaiten sellaista suunnittelu- ja tutkimustyötä, joka edellyttää aikasarja- ja vertailutietoja. Hienojakoisen aluetiedon ja julkaisun nopeuden välillä näyttää olevan eräänlainen paradoksi: Mitä pienemmällä aluejaoilla tietoja pyritään julkaisemaan sitä hitaammin julkaisu valmistuu. Ennakkotilastojen nopeus perustuu yleensä siihen, että julkaisuissa esitetään vain koko maan taseisia tilastotietoja.

Rajoitteista huolimatta julkaisutoiminta tulee seuraavalla KTS-kaudella (80 - 84) olemaan keskeisin aluetietojen välitysmuoto. Erityisesti, mikäli tavoitteeksi asetetaan ilmaispalvelujen kehittäminen, on aluetietojen esittämiseen tilastojulkaisuissa kiinnitettävä erityistä huomiota. Aluetilastojen julkaisemiselle voidaan asettaa seuraavia tavoitteita:

- Aluetilastojen julkaisemisen nopeuttaminen
- Aluetilastojen muokkaaminen siten, että tilastot mikäli mahdollista sellaisenaan soveltuvat yhdyskuntasuunnittelun tarpeisiin
- Julkaisujen aluejaot ja kuvaustavat yhtenäistetään aluetietojen vertailtavuuden parantamiseksi
- Julkaisuihin tulisi lisätä hakemisto-osa, jossa selvitetään aluejaot perusaineistossa, julkaisematomat aluetilastot, maksullisen tietopalvelun käyttö yms. tiedot, jotka tehostavat perusaineiston hyväksikäyttöä.

Aluetilastojen julkaisemisen nopeuttamiseen ei löytyne oikotietä, vaan nopeutuminen edistyy muun tilastotuotannon nopeutumisen myötä. Aluetilastoinnin kasvava merkitys tulee kuitenkin ottaa huomioon systeemis suunnitelmia laadittaessa, niin ettei alueittaisten tietojen tulostaminen muodostu julkaisutoimintaa hidastavaksi tekijäksi.

Julkaisujen taulukointimalleja on kehitettävä aineistokohtaisesti yhteistyössä käyttäjien kanssa. Koska alueellisten tilastotietojen tarve kohdistuu monesti samanaikaisesti useaan eri tilastoon, edellytetään saman aluejaon mukaista tietoa eri tilastoissa. Näin ollen aluetilastojen esittämistapoja tulisi pyrkiä yhtenäistämään siten, että eri ilmiöalueiden aluetilastot muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden suunnittelujärjestelmien tietopohjaksi. Tilastotoimen kehittämissuunnitelmassa suositeltujen aluejakojen lisäksi tulisi aineistokohtaisesti harkita sellaisten hallinnollisten ja toiminnollisten aluejakojen lisäämistä julkaisuihin, joiden voidaan olettaa olennaisesti lisäävän julkaisun käyttöä alan suunnittelun ja päätöksenteon pohjana.

Taulukkomuotoisesta aluetietojen esittämisestä tulisi siirtyä enenevässä määrin karttamuotoiseen eritystapaan, koska se soveltuu julkaisuissa hyvin alueittaiseen tarkasteluun havainnollisuutensa vuoksi.

Aihekohtaisten julkaisujen ohella on useassa yhteydessä esitetty aluetilastollisen yleisjulkaisun laatimista, jossa yhtenäisten aluejakojen puitteissa esitettäisiin keskenään vertailukelpoisia aluetietoja. Mm. on esitetty alueellisen elinolosuhteita kuvaavan julkaisun tuottamista, jossa alueyksikkönä olisi lääni, työssäkäyntialue ja kunta.

Yleisjulkaisuihin liittyvät pääpiirteittäin samat edut ja haitat kuin muuhunkin julkaisumuotoiseen esittämiseen. Yleisjulkaisusta aluetiedot ovat keskitetysti saatavissa, mutta tietojen esittämistä rajaa niukka tila vieläkin enemmän kuin aihejulkaisuissa. Aluetietojen tarve suunnittelussa on niin heterogeeninen, ettei yleisjulkaisulla pystyttäne sitä tyydyttämään. Sillä saattaisi lähinnä olla merkitystä yhteiskuntapoliittisen keskustelun tausta-aineistona.

Mikäli aluetilastollista yleisjulkaisua ryhdytään laatimaan, se tulisi tuottaa vuosikirjatyypin organisaation tapaan keräämällä aluetiedot keskitetysti tilastoyksiköistä ja kokoamalla näistä yhteenveto. Yleisjulkaisun sijasta saattaisi kuitenkin paremmin puoltaa paikkaansa alueittain esimerkiksi lääneittäin laaditut julkaisut. Tämä edellyttäisi kuitenkin erillisen aluetilastoyksikön luomista tai julkaisujen tuottamista hajautetusti läänitasolla.

6.4.2. MUUT PALVELUMUODOT

Sikäli kun julkaisutoiminnalla ei pystytä mukautumaan aluetilastotuotannon nopeuttamis- ja käyttönsoveltumisvaatimuksiin, on etsittävä keinoja vaihtoehtoisten palvelumuotojen kehittämiseen. Vaihtoehtoja ovat lähinnä

- perusaineistojen välittäminen käyttäjille konekielisessä muodossa välittömästi aineiston valmistuttua
- käyttäjäläheisten atk-hyväksikäyttömuotojen kehittäminen
- tietojen integrointi perusaineistojä yhdistelemällä
- valmiit aluetietopaketit

Tilastokeskuksessa näiden vaihtoehtoisten palvelumuotojen kehittäminen on keskittynyt lähinnä maksulliseen tietopalveluun ja aluetilastoyksikköön. Maksullisen tietopalvelun keskeinen asema perustuu siihen, että julkaistut tilastot muodostavat vain suppean osan tietoaaineistojen hyödyntämiskeinoista. Tietopalvelun käyttö on perusteltua erityisesti aluetietojen osalta, onhan kuntaa tai sitä pienempien aluejakojen mukaisten aluetilastojen julkaiseminen kustannussyistä mahdotonta.

Maksullisen tietopalvelun käyttöä rajoittaa, jopa estää palvelujen maksullisuus. Maksullisuus perustuu valtion maksuperustelakiin, jonka mukaan maksullisen tietopalvelun on katettava toiminnastaan aiheutuvat kustannukset palvelujensa tuotolla. Tietopalvelun käyttö on viimeisten neljän vuoden aikana pysynyt käytännöllisesti katsoen vakiona. Tietopalvelun tehostamisen edellytyksenä on palveluvalmiuksien parantaminen, palvelun nopeuttaminen ja tuotantokustannusten alentaminen toimeksiantoa kohden.

Edullisia palvelumuotoja kehitettäessä on varauduttava aluetietojen koneelliseen siirtoon esim. etäispäätteiden ja pientietokoneiden avulla. Tässä vaiheessa koneellisten tietojen siirron suurimpia esteitä ovat atk-laitteistojen ja -koulu-
tetun suunnitteluhenkilökunnan puute aluetasolla. Lisäksi tiedostojen heikko yhdisteltävyys ja tietosisällön vähäinen tuntemus heikentävät aluetietoaineistojen hyödyntämistä.

Tilastokeskus on toimittanut käyttäjille konekielisessä muodossa mm. kotitaloustiedustelun, väestölaskennan ja ammatti- ja elinkeinotutkimuksen perusaineistoja. Tietojen käyttökelpoisuutta heikentävät salassapitosäännökset, jotka estävät mm. henkilötunnuksen sisällyttämisen konekielisiin aineistoihin. Salassapitosäännösten takia aineistojen yhdisteltävyys muihin tietoaineistoihin on heikko. Samoin säännökset vaikeuttavat mm. haja-asutusalueittaisten tilastojen laatimista.

Seuraavana KTS-kautena Tilastokeskus keskittyy sellaisten palvelumuotojen kehittämiseen, jotka mahdollistavat perusaineistojen tehokkaan hyödyntämisen nykyorganisaation ja nykyisen tuotantotekniikan puitteissa. Näitä palvelumuotoja ovat tiedostojen yhdisteltävyyden parantaminen, valmiit aluetietopakettit, tietohakemistot, mikrotulostus ja aluetiedoston luonti.

Aineistojen yhdisteltävyyttä voidaan parantaa esim. yhtenäistämällä aluetunnusten käyttöä. Käytännössä tämä tarkoittaa joko koordinaattitietojen tai kunta- ja läänitunnusten sisällyttämistä perusaineistoon. Yhdisteltävyyteen liittyy osittain myös tietoaaineistojen vertailukelpoisuuteen kohdistuva vaatimus. Tämä edellyttää käsitteiden, määritelmien ja luokitusten koordinaointia.

Aluetietopaketeilla käyttäjälle pyritään tarjoamaan nopea, käyttäjäläheinen ja kustannuksiltaan edullinen palvelumuoto. Tällaisen taulupaketin laatimista valmistellaan parhaillaan vuoden 1980 Väestölaskennan aineistosta. Taulukot tulostetaan standardimuotoisena, jolloin kustannukset yksittäistä tilaajaa kohden laskevat. Paketit pyritään laatimaan niin kattaviksi, että niillä voidaan tyydyttää yksittäistilauksiakin. Paketteja tarjotaan välittömästi perusaineistojen valmistuttua.

Tietohakemistoilla on tarkoitus helpottaa aluetietojen käyttöä. Niillä kuvataan, mitä alueittaisia tietoja tuotetaan, ketkä tietoja tuottavat ja millä aluejaotuksella tietoja on saatavissa. Yksinkertaisin hakemisto on jokaiseen tilastojulkaisuun liitettävä selvitys siitä, mitä aluejakoja perusaineistosta voidaan muodostaa, mitä julkaisemattomia aluetilastoja on tulostettu ja miten maksullisen tietopalvelun kautta voidaan saada haluttuja aluetilastoja.

Tämän selvitystyön yhteydessä on nähty tarpeelliseksi kartoittaa myös valtion tilastotoimen kehittämissuunnitelmassa mainitut aluetilastojen tuottajat ja heidän tilastotuotantonsa. Kaikkine puutteineen kartoitus antaa melko selkeän kuvan aluetilastojen nykytilasta ja niiden käyttömahdollisuuksista. Kartoitusta on tarkoitus kehittää käsikirjatyyppiseksi aluetietohakemistoksi, joka helpottaisi ja tehostaisi aluetilastojen käyttöä.

80-luvulla tilastotietojen kysyntä ilmeisesti kasvaa huomattavasti, jolloin manuaalisilla hakemistoilla ei pystytä tyydyttämään kaikkea kysyntää. Tilastokeskus on suunnitellut siirtymistä tietokonepohjaisiin tietohakemistoihin vuosikymmenen puoliväliin mennessä. Tavoitteena on Tilastokeskuksen ja valtion muiden viranomaisten tuottaman tilastotiedon hallinta siten, että olemassa oleva tilastotieto löytyy kysyttäessä nopeasti valmistumishetken jälkeenkin. Alustavan hahmotelman mukaan analysoitavina yksikköinä ovat julkaistavat ja julkaisemattomat tilastotaulut. Kustakin taulusta tallennettaisiin mm. hakusanoja (taulukossa esiintyvät tiedot) sekä luokitus- ja aluejakotietoja.

Toiminta- ja taloussuunnitelmassaan Tilastokeskus on lisäksi esittänyt selvitettäväksi aluetiedoston luontimahdollisuudet. Aluetiedostolla tarkoitetaan rekisteriä, johon kuntapohjaisista aluetiedoista kootaan yhtenäinen aluetietokanta. Tiedoston avulla voidaan olemassaolevaa tietoa-aineistoa muokata paremmin vastaamaan käyttäjien tarpeita. Tarvetta tällaisen tietokannan perustamiseen ovat osoittaneet erityisesti keskuksellisen viranomaisen. Hankkeen toteuttamiskelpoisuuteen vaikuttavat kuitenkin väliportaanhallinnon kehittämissuunnitelmat sekä muiden aluetietorekisterien kehittyminen.

7. YHTEISTYÖMUODOT

Yhteistyö aluetilastointia kehitettäessä on välttämätöntä. Yhteistyöllä pyritään aluetilastotuotannon koordinointiin, muuttuvan tietotarpeen seurantaan ja työn rationalisointiin; välttämään resurssien käytön, tiedon keruun, tiedostojen luonnin ja tietojen tulostuksen päällekkäisyyttä. Yhteistyön organisointi on äärimmäisen vaikeaa johtuen alue- ja yhdyskuntasuunnittelun ja aluetilastoinnin kentän hajanaisuudesta. Suunnittelusta vastaavat ministeriöt, Valtioneuvoston kanslia, lääninhallitukset, seutukaavaliitot ja kunnat. Lisäksi tutkimusta harjoittavat tilastoneuvosto, yliopistot ja korkeakoulut ja valtion tekninen tutkimuskeskus sekä yksityiset tutkimuslaitokset ja järjestöt. Tilastoinnista vastaavat pääasiallisesti valtion tilastotoimeen kuuluvat tilastoviranomaiset, mutta myös valtaosa suunnittelusta vastaavista viranomaisista sekä eräät järjestöt.

Kun toimintakenttä on näin laaja, ei kattavaan yhteistyöhön ole käytännön mahdollisuuksia. Yhteistyö on kanavoitava perinteiseen tapaan Tilastokeskuksen, ministeriöiden, valtioneuvoston kanslian ja keskusjärjestöjen kautta. Suunnittelutuotantoporrastasolle yhteistyö on ulotettava silloin, kun on kyse tietojärjestelmään liittyvistä toteuttamishankkeista, kuten tietotuotannon organisoinnista, tietosisällön määrittelystä tai vastaavista kehittämishankkeista.

Ongelmat huomioonottaen ei ehdotusta pysyvistä yhteistyömuodoista ole helppo tehdä. Sopivien yhteistyömuotojen valintaan vaikuttavat käyttäjien tarpeet, kokemukset eri yhteistyömuotojen tuloksellisuudesta ja käytettävissä olevat resurssit.

Työn kuluessa on käynyt ilmeiseksi, etteivät ministeriöiden ja keskusjärjestöjen tietotarpeet ole täysin selkiintyneet. Tietotarpeen selvittämiseksi monet aluetilastojen käyttäjät ovat käynnistäneet omia selvityshankkeita, joiden tulokset eivät tässä vaiheessa ole käytettävissä.

Aluetilastojen tietotarpeen selvittäminen keskitetysti keskusjärjestötason yhteistyön kautta ei ole tarkoituksenmukaista ennen kuin edellä mainitut hankkeet ovat valmistuneet. Tilastokeskuksen mukana olo ko. hankkeissa tulisi kuitenkin turvata. Tässä vaiheessa Tilastokeskuksen yhteistyö aluetilastojen osalta tulisi organisoida siten, että yhteistyö on ministeriö- ja keskusjärjestökohtaista.

Tarvittaessa tulisi järjestää käyttäjärhyttäisiä yhteyspalavereja esim. siten, että lääninsuunnitteluviranomaiset, seutukaavaliitot, valtioneuvoston kanslia ja sisäasiainministeriö muodostavat yhden käyttäjärhyttän, sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö ja työvoimaministeriö toisen ja kuntajärjestöt ja kunnat kolmannen käyttäjärhyttän. Näissä palavereissa kartoitettaisiin tarkistettujen toimintasuunnitelmien pohjalta aluetilastoja läheisesti sivuavat tilastoviranomaisten ja käyttäjien hankkeet.

Myös tulevaisuudessa yhteistyön konkretisoiminen tavoitteiltaan selvästi täsmennetyissä hankkeissa, tuottanee parhaimmat tulokset niin keskusjärjestö- kuin suunnitteluporrastasollakin.

Tarpeiden muutosten seuranta, jota erityisesti kunnallisjärjestöt korostivat, toteutunee parhaiten vuosittaisten yhteyspalaverien, tarvekartoitusten ja meneillään olevien aluetilastointia sivuavien hankkeiden, kuten tietojärjestelmien kehittämishankkeiden, tilastoneuvoston alueorganisaatiovaihtoehtoja tutkivan työryhmän ja vastaavien ryhmien kautta, joissa on edustettuna sekä käyttäjät että tilastoviranomaiset.

Alue, jolla yhteydenpitoa tulisi erityisesti tehostaa on tiedottaminen aluetilastoinnin ja suunnittelun meneillään olevista hankkeista ja kehityksen suuntaviivoista.

Kanavan tiedottamiseen luovat alan lehdistö ja suunnittelu-tiedotteet sekä alue- ja yhdyskuntasuunnittelun koulutus- ja neuvottelupäivät, joihin tulisi liittää aluetiedon tuottamis-/käyttämisaie ja kutsua osallistujiksi sekä tilastoviranomaisten että eri hallinnonalojen ja -tasojen edustajia.

8. YHTEENVETO JA SUOSITUKSET

Kehittämisen painopiste

Tämän selvitystyön tuli sisältää kuvaus aluetietojen tarpeesta ja suositukset sen hoitamisesta. Yksityiskohtaista kuvausta tietotarpeesta ei työryhmä pystynyt tekemään johtuen lähinnä käyttäjien tietotarpeen selkiytymättömyydestä. Tosin tarpeen eksaktia määrittelyä käyttäjät eivät pitäneet olennaisimpana ongelmana. Mm. kunnallisten keskusjärjestöjen mielestä on olennaisempaa selvittää, mitä alueittaisia tietoja on saatavissa ja millä aluejaolla. Samaten keskeisenä ongelmana käyttäjät näkevät aluetietojen hitaan tuotantoaikataulun, pienaluetietojen puutteen ja epäluotettavuuden ja tulosteiden huonon soveltuvuuden aluekäyttöön.

Tämän perusteella aluetilastoinnin kehittämisen tulisi lähivuosina painottua nykyisen aluetilastotuotannon hyödyntämiseen ja muokkaamiseen paremmin käyttäjien tarpeita vastaavaksi. Uusien aluetilastojen luomiseen on perusteltua ryhtyä vain, jos hanke saa taakseen riittävän laajan yhteiskuntapoliittisen tuen.

Kehitettävät aluetilastot

Keskeisimmät aluetilastohankkeet ovat väestölaskenta 80 (VAL 80), aluetilinpito ja valtion taloutta koskevan aluetilastotuotannon aloittaminen.

Kaikkien mainittujen hankkeiden tuotantotavoite tulisi ajoittua vuoteen 1982, jolloin mm. uuden aluepoliittisen lainsäädännön on määrä astua voimaan.

Väestölaskennan toteuttamisessa tulisi käyttäjien mukaan kiinnittää huomiota ennen kaikkea tulostusaikatauluun, pienaluetietojen peittävyden parantamiseen ja tulosteiden suunnitteluun paremmin käyttäjien tarpeita vastaavaksi.

Valtion taloutta koskeva aluetilastotuotanto olisi pyrittävä pitkällä aikavälillä kytkemään aluetilinpitoon. Tämä edellyttää, että tilastointia kehitetään käsitteiltään ja luokituksiltaan kansantalouden tilinpidon tarkastelukehikon mukaisesti. Tulevaisuudessa valtiontalouden aluetietojen tuottaminen tulisi turvata valtion yhtenäisen maksuliike- ja kirjanpitojärjestelmän kautta sisällyttämällä kirjanpitojärjestelmään läänitunnus.

Aluejaot

Valtion tilastotoimen kehittämisohjelman mukaan "valtion toimesta laadittavissa tilastoissa tulee alueluokituksissa käyttää ensisijaisesti lääni-, kunta- ja seutukaavajakoä..." Alue- ja yhdyskuntasuunnittelun tarpeet edellyttävät kuitenkin yhä joustavampaa alueen määrittelyä. Tästä syystä perusaineistoihin tulisi ehdottomasti saada yhtenäinen aluetunnus, kuntakoodi, joka mahdollistaisi sekä hallinnollisten että toiminnallisten aluejakojen muodostamisen.

Mikäli kuntakoodin sisällyttäminen perusaineistoon esim. hallintoyksikkökohtaisissa tilastoissa tuottaa kohtuuttomia hankaluuksia, tulisi aineiston yhtenäistäminen muuhun valtion tilastotuotantoon tehdä läänitasolla.

Koordinaattipohjaisten tietojen osalta tilastoviranomaisten tulisi valvoa sitä, että koordinaattitiedot peittävät luotettavasti koko maan ja että tilastoviranomaisilla on riittävä valmius koordinaattipohjaisten aineistojen yhdistelemiseen ja tietojen välittämiseen käyttäjille.

Hyväksikäytön kehittäminen

Julkaisutoiminta tulee Tilastokeskuksessa säilymään seuraavalla KTS-kaudella 80-84 keskeisimpänä aluetietojen käyttöönsaattamistapana. Julkaisutoiminnassa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota aluetietojen esittämistapaan. Kuvaustapoja tulisi yhtenäistää siten, että eri ilmiöalueiden aluetilastot muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden eri suunnittelujärjestelmien kuten lääninsuunnittelun tai seutukaavoituksen pohjaksi. Aluetietojen taulukkomuotoista esitystä tulisi nykyistä enemmän täydentää karttamuotoisella esittämistavalla.

Muiden käyttöönsaattamismuotojen osalta Tilastokeskus keskittyy lähinnä niiden palvelumuotojen kehittämiseen, jotka mahdollistavat perusaineistojen hyödyntämisen nykyorganisaation ja nykyisen tuotantotekniikan puitteissa. Näitä palvelumuotoja ovat valmiit aluetietopaketit, tietohakemistot, mikrotulostus ja aluetiedoston luonti.

Yhteistyömuodot

Aluesuunnittelun ja aluetilastotuotannon kentän laajuudesta johtuen on yhteistyö kanavoitava Tilastokeskus - ministeriökeskusjärjestötasolla. Suunnittelu- ja tuotantoporrastasolle yhteistyö on ulotettava silloin, kun on kyse tietojärjestelmään liittyvistä toteuttamishankkeista, kuten tietotuotannon organisoinnista, tietosisällön määrittelystä tai vastaavista kehittämishankkeista.

Pysyväksi yhteistyömuodoksi työryhmä ehdottaa käyttäjäryhmittäisiä palaveria, joissa kunkin käyttäjäryhmän kanssa erikseen käsitellään aluetilastoja läheisesti sivuavat tilastoviranomaisten ja käyttäjien hankkeet.

Alue, jolla yhteydenpitoa tulisi erityisesti tehostaa on tiedottaminen aluetilastoinnin ja aluesuunnittelun meneillään olevista hankkeista. Kanavan tiedottamiseen luovat alan lehdistö ja suunnittelutiedotteet sekä alue- ja yhdyskuntasuunnittelun koulutus- ja neuvottelupäivät, joihin tulisi liittää aluetiedon tuottamis-/käyttämisaieita ja kutsua osallistujiksi sekä tilastoviranomaisten että eri hallinnonalojen ja tasojen edustajia.